

De Juiste Aanpak voor Nederland.

Stem JA21. Jouw Juiste Antwoord.

Inhoud

De Juiste Aanpak voor Nederland.....	3
Democratie en Bestuur	4
Asiel en Migratie	8
Justitie en Veiligheid.....	16
Economie, Arbeidsmarkt, Overheidsfinanciën en Fiscaliteit	23
Wonen en Bereikbaarheid	31
Zorg.....	37
Landbouw	42
Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.....	47
Energie en klimaat.....	52
Defensie en Buitenlandbeleid	55
Europese Unie.....	59

VOORWOORD DOOR JOOST EERDMANS

De Juiste Aanpak voor Nederland.

Voorheen stemde Nederland rechts en kreeg er links beleid voor terug. De afgelopen verkiezingen van 2023 stemde Nederland rechts maar kreeg er überhaupt geen beleid voor terug. Terwijl de grote problemen waarmee Nederland wordt geconfronteerd, geen dag kunnen wachten.

De zorgen die gewone Nederlanders in 2023 hadden zijn dezelfde zorgen als die van vandaag. Onveilige straten, een steeds onbetaalbaarder dagelijks leven en een ontspoord migratiebeleid dat een onhoudbare druk op onze samenleving legt.

Maar bij JA21 zijn we optimisten. Wij geloven dat Nederland een enorm potentieel heeft. Een kwestie van de schouders eronder zetten en koersvast blijven: geen taboes en politieke correctheid, je niet laten leiden door de waan van de dag en kiezen voor échte oplossingen, in plaats van de makkelijkste uitweg. Met de goede ideeën en de juiste aanpak kunnen de wensen van de rechtse meerderheid in Nederland nog altijd werkelijkheid worden. Daar ben ik van overtuigd.

In dit programma ziet u welke keuzes wij maken. En vooral ook: hoe wij dat doen. Geen gratis bier, gouden bergen of gemakzuchtige oneliners, maar uitgewerkte plannen voor een veilig, welvarend en sterk Nederland.

Als brede conservatief-liberale partij staan wij uniek in het politieke veld. Wij kiezen voor een kleinere overheid, grootse plannen en een open blik, zonder de menselijke maat en ons gemeenschapsgevoel uit het oog te verliezen. Nederland moet weer voorop durven lopen: als handelsland, als kenniseconomie, als hoeder van onze vrijheden, als land dat zijn eigen koers bepaalt. Altijd met het Nederlandse belang voorop. En met concrete resultaten in uw portemonnee, dagelijks leven en op straat.

Dat is de juiste aanpak.

Geef ons uw steun en help ons mee Nederland te veranderen.
Stem 29 oktober JA21.

Veel leesplezier!

Joost Eerdmans
Lijsttrekker JA21

Democratie en Bestuur

‘JA21 wil een overheid die werkt voor de samenleving, niet andersom. Nederlanders zorgen voor zichzelf, maken hun eigen keuzes en willen een overheid die faciliteert en niet in de weg loopt.’

Uitgangspunten

JA21 neemt de Nederlandse kiezer serieus. Nederlanders weten over het algemeen zelf uitstekend wat goed is voor hun leven, voor hun gezinnen en voor de verdere gemeenschappen waar zij deel van uitmaken. Dit betekent dat mensen regie verdienen over hun eigen leven, in plaats van betutteling. Nederlanders mogen in alle vrijheid hun eigen keuzes maken en daar de vruchten van plukken.

Tegelijkertijd is elke Nederlander meer dan een individu. Binnen de gemeenschappen waar ze deel van uitmaken, zorgen mensen voor elkaar en vormen zij het hart van de samenleving. Het is deze samenleving die door mensen zelf gevormd wordt, en die mensen hun thuis noemen. Dit thuis moet de overheid niet sturen, maar juist zo veel mogelijk faciliteren en cultiveren. De overheid heeft bij JA21 dan ook primair de verantwoordelijkheid om haar kerntaken uit te voeren en zorg te dragen voor collectieve voorzieningen. Alleen in bijzondere omstandigheden neemt de overheid verantwoordelijkheden voor haar rekening om te voorkomen dat mensen in de verdrukking komen en daar niet zelf in kunnen voorzien.

Sommige mensen komen aan de onderkant van de samenleving terecht door een opeenstapeling van tegenslagen. Gezondheidsproblemen, baanverlies of een moeilijke thuissituatie kunnen er bijvoorbeeld voor zorgen dat

mensen niet meer zelf in staat zijn om aansluiting te vinden bij de rest van de maatschappij. In die gevallen vindt JA21 het belangrijk er voor mensen te zijn. Een sterke samenleving zorgt immers ook voor mensen die onverhoopt buiten de boot van hun gemeenschap vallen. In deze gevallen verdienen mensen een overheid die klaar staat met een robuust vangnet. JA21 biedt dit vangnet door de bijstandsvoorzieningen op niveau te houden. Wel verplichten wij mensen er alles aan te doen om weer zelfstandig en zelfredzaam te worden. Zo kennen onze toelagen een verplichting om werk te zoeken of werk te hebben.

Deze uitgangspunten vragen om een realistische kijk op de overheid; een overheid die zorgt voor veiligheid, die de regie durft te geven aan haar burgers, pal staat voor Nederlandse normen en waarden en die met een optimistische blik op de toekomst streeft naar een florerende samenleving.

Verantwoordelijkheid nemen met realistische plannen

JA21 staat daarmee voor een ander soort overheid dan wij de afgelopen decennia in Nederland hebben gezien. De overheid zit al jaren gevangen in juridische, technocratische en internationale structuren. Hierdoor hebben gekozen Nederlandse volksvertegenwoordigers steeds minder mogelijkheden om via nationale wet- en regelgeving beleid te maken dat aansluit bij de wil van de mensen en neemt de invloed van mensen op hun eigen leefomgeving steeds verder af. De voorbeelden zijn legio: op asiel is er amper nationale bijsturing mogelijk, op klimaat wordt het beleid door abstracte doelen bepaald in plaats van door nationaal debat, en de woningbouw ligt stil door Europese

richtlijnen die niet ter discussie gesteld mogen worden. Vorige kabinetten hebben deze ontwikkelingen niet willen of kunnen stoppen.

JA21 kan deze trend keren. Hoe? Wij presenteren ambitieuze en haalbare plannen op basis van vijf met elkaar samenhangende thema's die als een rode draad door de hoofdstukken van dit programma lopen. Deze plannen laten de Nederlandse samenleving weer floreren. Onze vijf thema's zijn:

1. Herstel van zeggenschap, democratische controle en vrijheid. JA21 wil invloed teruggeven aan de Nederlandse burger. Dat betekent dat burgers meer zeggenschap krijgen over grensbeleid, de totstandkoming van nieuwe wetten, en de manier waarop met (belasting)geld wordt omgegaan. Nederlanders zijn vrij om hun eigen regels te bepalen en hun eigen keuzes te maken. JA21 wil dus meer referenda, minder EU, meer economische vrijheid en meer invloed op ons grensbeleid.
2. Grenzen stellen aan migratie en behoud van onze nationale identiteit. JA21 kiest voor een Nederland dat leefbaar is. De bevolkingsomvang van Nederland neemt door migratie te snel toe en migratie legt een veel te grote druk op onze verzorgingsstaat, nationale identiteit en publieke voorzieningen. Migratie moet sterk beperkt worden, en migranten die Nederland wel opneemt moeten integreren. JA21 wil dus scherpe grenzen stellen aan migratie, hiermee ruimte creëren op de woningmarkt, de Nederlandse cultuur beschermen, en wil integratie afdwingen.
3. Orde, veiligheid en de bescherming van de rechtsstaat. JA21 stelt veiligheid voorop. Criminaliteit en externe dreigingen leggen een grote druk op de veiligheid van de Nederlandse bevolking. Voor JA21 heeft veiligheid dan ook de allerhoogste prioriteit. De rechtsstaat moet versterkt worden, criminaliteit moet hard

aangepakt worden en onze defensie moet op orde gebracht worden. Veiligheid is immers de belangrijkste voorwaarde voor vrijheid en vertrouwen. JA21 wil dus veel geld investeren in veiligheid, veel geld investeren in defensie, en meer lik-op-stuk-beleid voor criminelen.

4. Welvaart en ruimte voor ondernemers. JA21 wil van Nederland weer het land maken waarin werken loont, waarin ondernemen wordt beloond en waarin de overheid zo veel mogelijk faciliteert in plaats van belast. Deze vrijheid levert economische groei op. JA21 wil dus geen betutteling en eindeloze bureaucratie, maar een economie die kan ademen. Ondernemers, boeren, werknemers en gezinnen geven we ruimte, woningen en infrastructuur verzorgen we met economische logica, en klimaat- en energiebeleid moeten in de eerste plaats betaalbaar zijn om de economie te laten groeien. Welvaart van alle Nederlanders staat voorop.
5. Een dienstbare overheid en de menselijke maat. Bij JA21 is de overheid er voor de burger, niet andersom. De overheid moet zich niet langer opstellen als een regelfabriek die de levens van mensen tot in detail vormgeeft. De overheid moet de eigen burgers weer gaan vertrouwen, en de publieke sector moet kleiner en dienstbaarder worden. JA21 wil dus een zorgsysteem dat om mensen draait in plaats van systemen, wil bouwen mogelijk maken in plaats van frustreren, en wil door minder administratieve lasten vertrouwen geven aan artsen en docenten.

Minister voor Overheidsefficiëntie en Autonomie

Onze plannen stellen alle Nederlanders in staat de schouders eronder te zetten op een manier die hen past. Daarvoor moet het vertrouwen tussen overheid en politiek hersteld worden: mensen moeten zelf zeggenschap krijgen, in plaats van een steeds verder uitdijende, inefficiënte overheid die bepaalt wat goed voor hen is. Daarom pleit JA21 voor een Minister voor Overheidsefficiëntie en Autonomie. Dit is geen extra bestuurslaag, maar een instrument om de overheid kleiner en doeltreffender te maken.

De minister voor Overheidsefficiëntie en Autonomie krijgt duidelijke taken: in de eerste plaats het terugdringen van de sluipende groei van de bureaucratie en het stoppen van de steeds snellere groei binnen ministeries en andere overheidsinstanties. De minister dient regels, instanties en het woud aan ongekozen adviesraden en overheidsorganen kritisch tegen het licht te houden, zodat onnodige overheidsstructuren kunnen worden afgebouwd of samengevoegd. Zo kan de overheid zich weer concentreren op haar kerntaken, en niet ingrijpen waar de overheid geen meerwaarde biedt. De slanke overheid die dit beleid op moet leveren is niet alleen goedkoper, maar ook efficiënter.

De minister dient zich niet alleen te richten op het efficiënter maken van de overheid, maar in de tweede plaats ook op het versterken van de wetgevende macht. Decentrale besluitvorming speelt hierin een belangrijke rol. Het subsidiariteitsbeginsel, dat stelt dat een hogere overheid alleen taken op zich neemt als een lagere overheid daartoe niet in staat is, moet zo veel mogelijk nageleefd worden. De Minister voor Overheidsefficiëntie en Autonomie dient hier actief op toe

te zien. Dit levert niet alleen meer betrokkenheid en zeggenschap van burgers op, maar zorgt er ook voor dat de nationale overheid zich minder op detailniveau met de levens van mensen bezig zal houden.

Daarnaast dient deze minister zorg te dragen voor de snelst mogelijke invoering van het correctief bindend referendum. Vervolgens moet hij zorgen voor de organisatie van referenda over dossiers die al jaren om meer invloed van burgers vragen, zoals asiel, bevolkingsgroei, en de manier waarop wij omgaan met natuur in ons land. Dit zijn complexe dossiers met grote gevolgen voor de manier waarop de Nederlandse maatschappij wordt ingericht. JA21 wil het vertrouwen in de politiek vergroten door Nederlanders actief een stem te geven in de toekomst van ons land.

JA21 wil:

- ✓ Een betrokken overheid die de Nederlandse normen en waarden uitdraagt en de klassieke vrijheidsrechten als de vrijheid van meningsuiting met hand en tand verdedigt.
- ✓ Een overheid die zich richt op de kerntaken van veiligheid, publieke voorzieningen, woningbouw en infrastructuur.
- ✓ Meer zeggenschap van burgers over hun eigen leefomgeving door te focussen op decentralisatie en referenda over onder meer het migratiebeleid, de bevolkingsgroei en de natuur in Nederland te organiseren.
- ✓ Gekozen burgemeesters.
- ✓ Een faciliterende overheid die zoveel mogelijk ruimte en vrijheid geeft aan werknemers, ondernemers en gemeenschappen.
- ✓ Heldere, uitvoerbare wetgeving met de autonomie van Nederlanders als uitgangspunt.

- ✓ Een Minister voor Overheidsefficiëntie en Autonomie die de inspraak van Nederlanders bewaakt en de overheid afslankt.
- ✓ Een sterke regierol van het Rijk op de BES-eilanden, waarbij de inzet een beter bestuur, betere veiligheid en betere rechtshandhaving is, zodat het vertrouwen in de overheid ook op de eilanden wordt hersteld.
- ✓ Een handboek Vrijheid en verantwoordelijkheid uitreiken als Nederlanders 18 jaar worden, met daarin de rechten en plichten van het burgerschap in Nederland.

Asiel en Migratie

‘Wij kiezen voor de toekomst, de cultuur en de welvaart van ons land, niet voor Nederland als opvangplek voor de hele wereld. Oude internationale verdragen zijn niet langer opgewassen tegen huidige migratievraagstukken in de totaal veranderde wereld van nu. JA21 herzielt de knellende internationale verdragen en legt de soevereiniteit over onze grenzen weer waar hij hoort: bij ons Nederlandse parlement.’

Het huidige migratiebeleid faalt aan alle kanten. Europese samenlevingen raken overbelast: integratie stagneert, de druk op de verzorgingsstaat en de woningmarkt blijft toenemen, en een besef van grenzeloosheid doet afbreuk aan het vertrouwen in de politiek. Tegelijkertijd hebben mensensmokkelaars een inhumain verdienmodel opgebouwd rond levensgevaarlijke overtochten via de Middellandse Zee of naar de Canarische Eilanden. Het vorige kabinet heeft ondanks vele beloften amper vooruitgang weten te boeken. JA21 heeft de juiste ideeën en mensen om uiteindelijk door te pakken. De migratiecrisis blijft immers een van de grootste problemen waar Nederland momenteel mee kampt.

De bevolkingsgroei in Nederland komt vandaag de dag volledig voor rekening van migratie. In tien jaar tijd kwamen er zo’n drie miljoen migranten bij, met grote druk op de woningmarkt en sociale voorzieningen als gevolg. Uit onderzoek in opdracht van JA21 door Dr. Jan van de Beek blijkt dat alleen al het asielbeleid een jaarlijkse kostenpost van €24 miljard met zich meebrengt. Dit is voor onze

samenleving simpelweg niet te dragen. Hiernaast zijn er inmiddels zo’n miljoen arbeidsmigranten in Nederland. Voor gereguleerde arbeidsmigratie moet ruimte blijven, net als voor hoogopgeleide kennismigratie, maar de huidige aantallen leiden tot grote problemen in veel van onze steden. Kortom: JA21 gaat het Nederlandse migratiebeleid volledig herzien en migratiestromen inperken en reguleren. Alles met de draagkracht van onze samenleving en het Nederlandse belang als leidraad.

Internationale verdragen

De ruimte voor effectief asielbeleid wordt beperkt door verouderde internationale verdragen. De meest toonaangevende zijn het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) uit 1950 en het VN Vluchtelingenverdrag uit 1951. Deze verdragen stammen uit een tijd waarin het fenomeen migratie een compleet ander, minder geglobaliseerd karakter had. Het EVRM en het daarmee verbonden Europees Hof voor de Rechten van de Mens waren opgericht om mensenrechten te garanderen in naorlogs Europa. Intussen beperken opgerekte interpretaties van het EVRM het recht van Nederland om te bepalen wie op ons grondgebied mag verblijven en is het VN Vluchtelingenverdrag wereldwijd en voor onbepaalde tijd van kracht verklaard op het asielrecht.

JA21 gaat deze verdragen moderniseren. Hiertoe moet Nederland in 2027 een internationale top organiseren tijdens het Nederlandse voorzitterschap van het Comité van Ministers van de Raad van Europa. Tijdens deze top moeten uitgewerkte moderniseringsplannen voor het EVRM worden aangedragen. Dankzij de motie-Eerdmans heeft de Tweede Kamer in meerderheid de brief van negen

Europese landen over EVRM-hervorming gesteund. JA21 wil dat Nederland samen met deze landen het voortouw neemt om verder internationaal draagvlak te vergaren. Op deze manier kan het EVRM worden gemoderniseerd en aansluiten bij het belang van Nederland.

Het VN Vluchtelingenverdrag is in 1967 middels het Protocol van New York wereldwijd en voor onbepaalde tijd toepasbaar gemaakt. Het gevolg daarvan is in de praktijk dat iedereen overal ter wereld asiel kan aanvragen, terwijl het verdrag oorspronkelijk enkel van toepassing was op Europese vluchtelingenstromen. JA21 wil het verdrag moderniseren en volledig toespitsen op opvang in de eigen regio. Daartoe moet de onbeperkte toepassing als gevolg van het Protocol van New York worden teruggedraaid. Ook met een JA21-benadering van deze verdragen blijft Nederland in staat hulp te bieden aan mensen, maar hervindt het de soevereiniteit om zelf haar migratiebeleid vorm te geven.

JA21 wil:

- ✓ Met een coalitie van Europese landen het EVRM moderniseren.
- ✓ Tijdens het Nederlandse voorzitterschap van het Comité van Ministers in 2027 een internationale top organiseren om het EVRM te vernieuwen.
- ✓ Het VN Vluchtelingenverdrag uit 1951 moderniseren door toespitsing op opvang in de eigen regio.
- ✓ Toetreding van de EU tot het EVRM blokkeren.

Europees migratiebeleid

In EU-verband moet Nederland prioriteit geven aan opvang in de regio, het externaliseren van de asielprocedure, return hubs, en het aanscherpen van het aankomende EU-migratiepact. Opvang in de regio is het beste alternatief voor

het huidige inhumane en falende asielsysteem. Dit principe gaat ervan uit dat vluchtelingen zo dicht mogelijk bij hun land van herkomst worden geholpen. In EU-verband moeten duidelijke afspraken worden gemaakt met opvanglanden, waarna zij ondersteuning ontvangen om deze opvang ordentelijk te organiseren. Dit systeem vergemakkelijkt terugkeer, bespaart vluchtelingen een levensgevaarlijke reis naar Europa, ontnemt mensensmokkelaars hun verdienmodel, en scheelt aanzienlijk in de kosten. Oftewel: een duurzame en humane systeemverandering en een einde aan asielopvang in Nederland.

Voordat Nederland en de EU dit nieuwe systeem kunnen uitrollen, moet in de tussenperiode gewerkt worden aan het externaliseren van de asielprocedure en de oprichting van return hubs, beide door Europese centra in landen buiten het EU-grondgebied. Asielzoekers kunnen daar naartoe worden overgebracht om de asielprocedure te doorlopen en opvang te krijgen indien blijkt dat zij daar recht op hebben. Tegelijkertijd kunnen moeilijk uitzetbare uitgeprocedeerde asielzoekers vanuit Europa naar deze centra gebracht worden in afwachting van hun terugkeer naar het land van herkomst. Als herkomstlanden na aankondiging weigeren hun onderdanen terug te nemen, moet Nederland een diplomatieke escalatieladder hanteren waarbinnen voorgesorteerd wordt op onder meer het weigeren van visa, het intrekken van landingsrechten, opschorten van uitkerings- en handelsverdragen en het algeheel stoppen van ontwikkelingshulp.

JA21 steunt de beperkende maatregelen die voortvloeien uit het aanstaande EU-migratiepact, zoals de versterking van de EU-buitengrenzen, en zal strikt toezien op de implementatie hiervan. Tegelijkertijd introduceert het pact een herverdelingsmechanisme van asielzoekers binnen Europa waarmee het pact in feite neerkomt op een EU-spreidingswet. Gelukkig heeft de Tweede Kamer reeds ingestemd met de

motie-Eerdmans om de opgenomen, eenmalige afkoopsom van €20.000 per asielzoeker te lichten. Dit bedrag is aanzienlijk lager dan de kosten die gepaard gaan met asielopvang in Nederland: gemiddeld €33.000 per jaar, zo blijkt uit Kamervragen. In de noodopvang loopt dit bedrag op naar €68.000 per jaar. JA21 zal scherp toezien op een strikte uitvoering van deze motie. Hiernaast dient de grensprocedure binnen het EU-migratiepact ook van toepassing te worden op het reizen van alleenstaande minderjarige vreemdelingen (AMV's). Deze kinderen worden door hun ouders vooruitgestuurd op een levensgevaarlijke reis naar de Europese Unie waarna vervolgens op grond van internationale verdragen gezinshereniging wordt afgedwongen. Er moet acuut een einde komen aan deze verwerpelijke praktijk.

JA21 wil:

- ✓ Vluchtelingen opvangen in de eigen regio, goede monitoring van vluchtelingenstromen en bijdragen aan opvanglocaties nabij conflictgebieden.
- ✓ Optrekken met gelijkgezinde (lid)staten om het verplaatsen van asielprocedures en -opvang in partnerlanden buiten de Europese Unie mogelijk te maken.
- ✓ Deals met partnerlanden voor asielopvang buiten de EU.
- ✓ Kiezen voor het afkopen in plaats van opvangen van asielzoekers na de implementatie van het EU-migratiepact, conform de aangenomen motie-Eerdmans.
- ✓ Aanscherping regels voor gezinshereniging van minderjarigen door strikte nationale interpretatie van het EU-kader: alleen voor erkende vluchtelingen en beperken tot ouders.
- ✓ Opvang in Nederland beperken tot vluchtelingen uit onze eigen regio en de mogelijkheid tot uitnodiging van geselecteerde UNHCR-erkende vluchtelingen met meerwaarde voor Nederland, op basis van een strak richtgetal. In beide gevallen op tijdelijke basis.

- ✓ Aanscherping van de beoordeling van herkomstlanden (landenbeleid) waaruit de asielprocedure beoordeeld wordt: geen openbaarmaking, terugsturen van asielzoekers naar veilige regio's in hun herkomstland mogelijk maken.
- ✓ Een zo ruim mogelijke invulling van het criterium dat iemand binding heeft met de regio waar hij naar wordt uitgezet, teneinde asielzoekers te kunnen terugsturen naar veilige derde landen, bij voorkeur in de eigen regio.
- ✓ Proceskosten van zaken tegen criminele asielzoekers betalen uit het budget voor ontwikkelingshulp voor de betreffende landen.

Asiel: opvang, huisvesting en terugkeer

Vanwege de grote negatieve impact op onze samenleving heeft het beperken van asielmigratie de hoogste prioriteit voor JA21. Nederland kent een van de hoogste inwilligingspercentages van Europa, met de afgelopen jaren een piek van 85%. Hiermee leidt een asielaanvraag in Nederland veel vaker tot een verblijfsvergunning dan in de ons omringende landen. Het verkeerde signaal dat hiervan uitgaat leidt tot een structureel hoge asielinstroom, die vervolgens weer leidt tot een chronisch tekort aan opvangplekken en overlast rond overvolle AZC's. In plaats van serieus werk te maken van instroombeperking koos het kabinet-Rutte IV ervoor om gemeenten wettelijk te verplichten tot asielopvang middels de Spreidingswet. De slechtst denkbare stap. Deze wet pakt niet de kern van het probleem aan, maar neemt juist ieder urgentiegevoel weg om de instroom in te perken. Bovendien wordt de lokale democratie ermee buitenspel gezet. De gemeenteraad wil geen AZC? Met een Haagse pennenstreek komt het er alsnog. Ondanks de belofte van het kabinet-Schoof om de Spreidingswet in te trekken, is hiermee nog geen begin gemaakt, waardoor nu overal in het land verplichte AZC's verrijzen. Vaak tegen de wil van de lokale bevolking in. Door

het hoge inwilligingspercentage worden asielzoekers in de regel vervolgens statushouder, waarna zij op grond van verplichte taakstellingen voor gemeenten met voorrang worden gehuisvest, wat de woningnood verder doet oplopen en ervoor zorgt dat eigen inwoners langer op de wachtlijst voor een sociale huurwoning staan. Als klap op de vuurpijl keren uitgeprocedeerde asielzoekers die geen verblijfsvergunning krijgen veelal niet terug naar het land van herkomst. In plaats daarvan verdwijnen zij van de radar of blijven zij als illegaal in Nederland. Onacceptabel is daarnaast de ongekende overlast die asielzoekers uit veilige landen (spoor 2-asielzoekers) veroorzaken in plaatsen als Ter Apel en Budel. Voor hen wil JA21 een gebiedsverbod voor alle locaties buiten het AZC-terrein en hen in afwachting van uitzetting in vreemdelingenbewaring plaatsen.

In aanloop naar een fundamentele herziening van ons asielbeleid en een einde aan asielopvang in Nederland, zijn er directe stappen nodig om de huidige druk die het asielbeleid legt op gemeenten, de sociale cohesie en de woningmarkt te verlichten. Daarnaast dient eindelijk écht werk gemaakt te worden van het vaak genegeerde sluitstuk van de asielprocedure: afwijzing en terugkeer.

JA21 wil:

- ✓ De Spreidingswet zo snel mogelijk, maar uiterlijk vóór 1 februari 2026 intrekken om zo een nieuwe verplichte ronde te voorkomen, conform de moties-Eerdmans.
- ✓ Geen sancties tegen gemeenten die in de tussentijd niet voldoen aan de opgave uit de Spreidingswet.
- ✓ Afschaffen voorrangsregeling en wettelijke taakstellingen voor gemeenten met betrekking tot de huisvesting van statushouders.
- ✓ Dat afwijzing ook echt terugkeer betekent: illegaliteit strafbaar stellen, evenals het faciliteren hiervan, stoppen met de Landelijke

Vreemdelingenvoorzieningen (LVV) en andere vormen van illegalenopvang.

- ✓ Intrekken van tijdelijke verblijfsvergunningen van statushouders die op vakantie gaan naar hun 'ontvluchte' land van herkomst.
- ✓ Onderzoeken van de enkelband als optie om te voorkomen dat uitgeprocedeerde asielzoekers in de illegaliteit verdwijnen in afwachting van uitzetting.

Stappen naar forse instroombeperking

Asielmigratie legt een grote druk op de samenleving in tal van opzichten. Asielzoekers integreren vaak niet of slechts zeer moeizaam. Bestaande waarden, culturen en tradities in Nederland komen daardoor onder druk te staan, met als gevolg dat veel Nederlanders hun buurten en wijken zien veranderen. Ook met het oog op onze schatkist, de woningmarkt en voorzieningen als onderwijs en zorg zijn de gevolgen van asielmigratie op geen enkele manier meer te dragen. Uit onderzoek dat JA21 in 2023 heeft laten verrichten naar de kosten van asielmigratie blijkt dat één asielzoeker inclusief volgmigratie de belastingbetaler gemiddeld €800.000 kost. De totale kosten van het asielbeleid bedragen jaarlijks 24 miljard euro.

Het is duidelijk: het huidige asielbeleid is in alle opzichten onhoudbaar. Daarbij komt dat opvang op Nederlands grondgebied in essentie niet nodig is. Vrijwel alle asielzoekers die bij ons aankloppen, zijn door meerdere veilige landen gereisd en daarmee in de praktijk economische migranten geworden wanneer ze in Nederland aankomen. Asielopvang in Nederland moet daarom tot het verleden gaan behoren. JA21 zet in op een fundamentele stelselwijziging. Wij streven naar maatregelen op zo kort mogelijke termijn om de instroom maximaal in te perken en toe te werken naar een asielstop in Nederland.

JA21 wil:

- ✓ Grensbewaking intensiveren: uitbreiding capaciteit Marechaussee om permanente grenscontroles aan de binnengrenzen conform artikel 25 van de Schengengrenscode en artikel 72 van het Verdrag Betreffende de Werking van de Europese Unie mogelijk te maken zolang de asielcrisis voortduurt.
- ✓ Einde aan 'asielhoppen': directe strikte naleving van het principe dat asielzoekers asiel moeten aanvragen in het eerste veilige land op hun route (conform de Dublinverordening), terugsturen van asielzoekers die doorreizen naar Nederland.
- ✓ Het inwilligingspercentage van asielverzoeken fors omlaag: loslaten 'voordeel van de twijfel'-principe, beter en vaker onderzoeken van asielaanvragen, daartoe investeren we in de IND en de rechtspraak.
- ✓ Vervangen van het eenstatusstelsel door een tweestatusstelsel zodat rechten (onder andere op het gebied van gezinshereniging) van vluchtelingen niet meer automatisch van toepassing zijn op subsidiair beschermden.
- ✓ Verblijfsvergunningen asiel voor onbepaalde tijd afschaffen, criteria voor verkrijgen van de status EU-langdurig ingezetene maximaal aanscherpen.
- ✓ Actief werk maken van terugkeer Syrische asielzoekers en statushouders: gericht (financieel) steunen van vrijwillige terugkeer, herbeoordelen en waar mogelijk intrekken van verstrekte asielstatussen, opzetten plan voor verplichte terugkeer naar veilige Syrische regio's.
- ✓ Criminele asielzoekers en statushouders met een verblijfsvergunning uitzetten door aanscherping van de criteria binnen de Vreemdelingenwet 2000.
- ✓ Het vreemdelingenrecht uit het bestuursrecht: aparte procedureregels voor asiel en migratie, een einde aan procedurestapelen, rechtsmiddel hoger beroep en rechtsbijstand schrappen, dwangsommen bij overschrijden beslistermijnen afschaffen.

Arbeidsmigratie

Nederland is de grip op arbeidsmigratie compleet verloren. Het aantal arbeidsmigranten in Nederland nadert een miljoen. Gereguleerde arbeidsmigratie is in het belang van Nederland, maar de niet-gereguleerde vorm waarin deze migratie nu massaal plaatsvindt, leidt tot grote problemen. Niet alleen in de oude stadswijken, maar ook op onze arbeidsmarkt. Nederlandse werknemers worden uit de markt gedrukt door oneerlijke concurrentie, het aantal Nederlanders dat wordt opgeleid voor een technisch beroep blijft achter en hele bedrijfstakken lijken uitsluitend nog te bestaan bij de gratie van grootschalige, laaggeschoolde arbeidsmigratie waarvan de negatieve gevolgen op het bordje van de samenleving belanden. Er is daarom een fundamentele discussie nodig over welk type werk nog van meerwaarde is voor Nederland wanneer er op de Nederlandse arbeidsmarkt geen personeel voor te vinden is. Arbeidsmigratie mag niet leiden tot Nederland als laaglonenland. JA21 wil arbeidsmigratie daarom beperken en reguleren en inzetten op het beter benutten van het Nederlandse arbeidspotentieel. Voor hoogopgeleide kennismigratie waar onze samenleving behoefte aan heeft, blijft uiteraard plaats in Nederland.

JA21 wil:

- ✓ Meer ruimte binnen EU-verband om arbeidsmigratie uit andere lidstaten te reguleren op basis van vraag en aanbod per sector. Lidstaten moeten afspraken kunnen maken over tijdelijke beperkingen en gerichte regulering, zodat arbeidsmigratie beter aansluit op de arbeidsmarkt.
- ✓ Geen laaggeschoolde arbeidsmigratie van buiten de EU.
- ✓ Arbeidsmigratie niet als 'ruilmiddel' inzetten voor het terugnemen van onderdanen door landen buiten de EU, zoals Marokko.

- ✓ Voorkomen dat arbeids- en asielmigratie vermengd raken: het hebben van een baan mag niet (alsnog) leiden tot het verkrijgen van een asielstatus.
- ✓ Hoogopgeleide kennismigranten met economische en maatschappelijke meerwaarde voor Nederland welkom heten.

Uitwassen van arbeidsmigratie direct aanpakken

Zolang deze stelselwijziging nog niet is bereikt en arbeidsmigratie op de huidige voet verder kan gaan, is het van belang om stevige maatregelen te nemen om de uitwassen ervan tegen te gaan. Hoe deze uitwassen eruit zien, hoeft aan geen enkele inwoner van onze oude stadswijken meer uitgelegd te worden. Talloze buurten in onze steden en dorpen gaan gebukt onder misstanden op de woningmarkt zoals overbewoning van appartementen, malafide verhuurpraktijken, overbewoonde recreatieparken, en een daardoor steeds verder afbrokkelende sociale cohesie in wijken waar toch al veel problemen spelen. Veel van de daklozen in onze grote steden zijn aan lager wal geraakte en verslaafde Midden- en Oost-Europeanen. Zij verkeren niet alleen in een mensonterende situatie, maar drukken ook een zwaar negatief stempel op de leefbaarheid en veiligheid. Het is daarom noodzakelijk om, naast de regulering die JA21 bepleit, op korte termijn stappen te zetten om problemen die veroorzaakt worden door ongeremde arbeidsmigratie aan te pakken. Hierbij is het noodzakelijk om veel nadrukkelijker in te zetten op terugkeer van EU-migranten die geen toekomst meer in Nederland hebben. 'Werkloze arbeidsmigrant' is een contradictio in terminis. Bij verlies van werk vervalt de verblijfsgrond en is niet als dakloze in Nederland blijven, maar terugkeer het antwoord.

Daartoe wil JA21:

- ✓ Strengere handhaving van inschrijvingsplicht bij gemeenten.
- ✓ Woonmistanden en uitbuiting hard aanpakken: streng controleren en handhaven op overbewoning, aanpakken malafide verhuurders en uitzendbureaus, invoering verhuurdersvergunningen, huisvesting zoveel mogelijk op terrein van de werkgever in plaats van in woonwijken en recreatieparken.
- ✓ Gedwongen terugkeer van EU-ingezetenen (in de praktijk vaak EU-arbeidsmigranten) die overlast veroorzaken of een gevaar voor de openbare orde zijn, makkelijker maken: het huidige benodigde aantal registraties om dossiers aan de IND te kunnen overdragen terugdringen, scherpe afspraken met landen van herkomst over terugkeer.
- ✓ Illegale arbeid bestrijden: hogere boetes en strengere handhaving op het tewerkstellen van illegalen, met terugwerkende kracht innen van belastingen en premies van illegale arbeiders en werkgevers.

Gezinsmigratie

Het maatschappelijke debat over migratie in Nederland wordt gedomineerd door asielmigratie; gelet op de negatieve impact van deze vorm van migratie is dit zeer begrijpelijk. Het grootste deel van de migratie naar Nederland bestaat, naast arbeidsmigratie, echter uit gezinsmigratie. Van immigranten van buiten de EU vormen gezinsmigranten gemiddeld zelfs de grootste groep. JA21 wil migratie weer beheersbaar maken en beperken tot migranten die óns iets te bieden hebben in plaats van andersom. Daartoe moet ook de huidige wet- en regelgeving rond gezinsmigratie, wat in de praktijk in veel gevallen huwelijksmigratie inhoudt, worden aangescherpt.

JA21 wil:

- ✓ Het aantal huwelijkspartners dat een persoon gedurende zijn leven kan laten overkomen beperken tot maximaal één.
- ✓ De inkomenseis waaraan de ontvangende partner in Nederland moet voldoen ophogen naar een modaal inkomen.
- ✓ Verhoging van de leeftijdsgrens naar 25 jaar voor beide partners.

Integratie, inburgering en Nederlandse identiteit

Wie van buiten komt, dient zich aan te passen en in onze samenleving te integreren. Een glashelder uitgangspunt, dat echter decennialang verwaarloosd is. Ongecontroleerde immigratie in combinatie met vrijblijvend – of zelfs volkomen ontbrekend – integratiebeleid, heeft geleid tot het ontstaan van parallelle samenlevingen, het onherkenbaar veranderen van wijken in onze steden en een Nederlandse cultuur die steeds verder onder druk komt te staan. Dit is niet wat een zichzelf respecterend land mag laten gebeuren. Naast het beperken van de immigratie, is het daarom van groot belang om veel striktere eisen te stellen aan wie zich hier wil vestigen. Een Nederlands paspoort is immers zoveel meer dan alleen een simpel reisdocument. De eisen voor het inburgeringsexamen dienen daarom aangescherpt te worden met een nadrukkelijke focus op het integratiepotentieel. Enkel beheersing van de Nederlandse taal en basiskennis over ons land zijn niet voldoende. Wie Nederlander wil worden, moet bereid zijn onze wetten, normen, waarden en cultuur te omarmen. Dat is niet te veel gevraagd, dat is wat JA21 betreft niets minder dan een voorwaarde.

JA21 wil:

- ✓ De eisen voor naturalisatie aanscherpen: pas na minstens tien jaar rechtmatig verblijf.
- ✓ Meer juridische ruimte creëren om naturalisatie af te wijzen bij een gegrond vermoeden van een ideologie die haaks staat op onze manier van leven of het streven naar een parallelle samenleving, vergelijkbaar met afwijzingen op grond van 1F (oorlogsmisdaden en misdaden tegen de vrede of menselijkheid).
- ✓ De taaleis in de bijstand aanscherpen en strikt handhaven.
- ✓ Bevorderen van remigratie bij mislukte integratie: (her)invoering van remigratie-uitkeringen.

Islam en Westerse waarden

De Nederlandse cultuur moet de leidende cultuur in onze samenleving zijn en blijven. De multiculturele samenleving, voor zover hij ooit heeft bestaan, functioneert zeer moeizaam. Waar culturen botsen, in de praktijk vaak onze vrije Westerse cultuur en de islamitische cultuur, dan prevaleert de Westerse en is er geen ruimte voor concessies. Wanneer discriminatie het proces van integratie belemmert, dient daartegen opgetreden te worden. JA21 wil geen samenleving waarin mensen louter op grond van hun afkomst of achtergrond worden gehinderd om het beste uit zichzelf te halen en maximaal bij te dragen aan onze maatschappij. Maar met één mythe moet krachtig worden afgerekend: Nederland is geen racistisch land. Maar al te vaak wordt bijvoorbeeld kritiek op het islamitisch geloof als islamofobie, discriminatie of zelfs racisme weggezet en dat is niet hetzelfde. In onze samenleving zijn mensen vrij te geloven wat ze willen, maar ook vrij om een mening te hebben over een geloof. De islamitische cultuur kent nu eenmaal schadelijke opvattingen over vrouwen, homoseksuelen en joden. Dit moet open en bloot kunnen worden

geagendeerd zonder risico op bedreigingen of andere inbreuken op de persoonlijke veiligheid. Godsdienstvrijheid en de vrijheid van meningsuiting gelden voor iedereen. JA21 accepteert niet dat onze samenleving wordt ontwricht en wij accepteren ook niet dat groepen binnen de samenleving hierdoor tegen elkaar worden opgezet.

JA21 wil:

- ✓ Handhaving van de strikte scheiding tussen kerk en staat. Dus geen religieuze bijeenkomsten in de openbare ruimte en geen overheidsdienaren bij religieus gerelateerde bijeenkomsten.
- ✓ Een einde aan de doorgeslagen en geldverslindende diversiteits- en inclusietrainingen bij de overheid.
- ✓ Stoppen met het verdacht maken van onze instituties: geen beleid gericht op het tegengaan van 'institutioneel racisme'.
- ✓ De Joodse gemeenschap in Nederland steunen en antisemitisme krachtig bestrijden.
- ✓ Niet overgaan tot herstelbetalingen voor het Nederlandse slavernijverleden.
- ✓ Verscherpt toezicht op islamitisch onderwijs.
- ✓ Versterkte gebedsoproepen verbieden via initiatiefwetsvoorstel Eerdmans/Stoffer.
- ✓ Een algeheel boerkaverbod.

Justitie en Veiligheid

‘Veiligheid is een basisvoorwaarde voor vrijheid. Een overheid die de veiligheid niet kan garanderen, kan ook de vrijheid niet beschermen.’

Nederland kan en moet veel veiliger. Nog altijd voelen veel Nederlanders zich onveilig in hun eigen straat, in het openbaar vervoer, tijdens hun werk, achter de voordeur of bij het uitgaan. Wie zich onveilig voelt, leeft niet in vrijheid. Het veiliger maken van ons land moet daarom een topprioriteit zijn. En die handschoen pakt JA21 als de partij van law and order graag op. Dit betekent fors investeren in de gehele justitieketen, het strenger straffen van zware criminelen en het met hand en tand verdedigen van onze rechtsstaat.

JA21 wil:

- ✓ Fors investeren in de gehele strafrechtketen.
- ✓ Zware criminelen strenger straffen.
- ✓ Een keiharde aanpak van ondermijning en georganiseerde misdaad.
- ✓ De rechtszaal niet als domein van activisten.

Pal achter onze politie, in voor- en tegenspoed

De veiligheid van ons land is de belangrijkste taak van de overheid. Helaas hebben voorgaande kabinetten op deze kerntaak bezuinigd, met alle gevolgen van dien. Decennialange ongebreidelde immigratie heeft ervoor gezorgd dat veel plekken, met name in de grote steden, gebukt gaan onder toenemende onveiligheid en ondermijning. Tegelijkertijd verdween de overheid uit onze wijken: wijkbureaus werden gesloten, de wijkagent verdween uit het straatbeeld en het capaciteitstekort bij de politie liep verder op.

Hierdoor kregen zowel de georganiseerde misdaad als de ‘alledaagse misdaad’, zoals diefstallen, berovingen, geweld en vernieling, vrij spel. Burgers ervaren steeds vaker dat aangifte doen of een melding maken toch geen nut heeft. Dit leidt tot een zorgwekkende trend: misdaadstatistieken zeggen steeds minder, terwijl het vertrouwen in de overheid verder afneemt. Kortom: de overheid is te onzichtbaar geworden op het terrein waarop zij het hardst nodig is.

JA21 is dé partij die staat voor vertrouwen in de politie. De afgelopen jaren is er een hetze gevoerd tegen onze mannen en vrouwen in blauw. Het wantrouwen, opgezweept door met name radicaal-linkse politici en activisten, is volstrekt misplaatst: waar de politie jaar in, jaar uit meer vertrouwen krijgt van de Nederlander, halen politici keer op keer een onvoldoende als het gaat om vertrouwen. Kortom: niet de politie heeft een vertrouwensprobleem, maar de politiek.

JA21 wil een overheid die zich beperkt tot haar kerntaken, maar daar dan ook krachtig op inzet. De politie moet weer de baas op straat worden en vanuit de politiek het vertrouwen krijgen dat zij verdient.

JA21 wil:

- ✓ Stapsgewijs komen tot een Nationale Veiligheidsnorm. Wij pleiten voor een minimumpercentage van 2% voor binnenlandse veiligheid.
- ✓ Forse investeringen in de gehele veiligheidsketen. Dat betekent meer agenten op straat, recherche, OM, rechtspraak en Dienst Justitiële Inrichtingen.
- ✓ Concrete targets voor de politie. Wij willen meetbare doelen voor de politietop om regie te houden op de uitvoering en om eventueel bij te kunnen sturen.

- ✓ Fors meer wijkagenten. De norm moet van één agent per 5.000 inwoners naar één per 4.000 inwoners. Daarnaast willen wij niet meer werken met gemiddelden waarmee men uitsluitend op papier aan de norm voldoet.
- ✓ Meer blauw op straat. Dat betekent: de politiecapaciteit maximaal uitbreiden, maar ook efficiënter gaan werken. Dit willen we onder meer doen door te investeren in kunstmatige intelligentie (AI) en door agenten meer de ruimte te geven om te focussen op hun kerntaken.
- ✓ Investeren aan de zorgkant zoals in Skaeve Huse, zodat verwarde personen van straat gehaald kunnen worden en de hulp krijgen die nodig is. Dit scheelt veel werk voor de politie.
- ✓ Gesloten wijkbureaus heropenen, agenten vaker op straat in plaats van achter het bureau, politiebureaus ook 's avonds open.
- ✓ De gevolgen van het capaciteitstekort bij de politie verlichten door de inzet van de Marechaussee en, waar noodzakelijk, andere legeronderdelen op straat.
- ✓ Geen hoofddoekjes of andere religieuze uitingen bij politie, boa's en andere overheidsdienaren die een publieke functie bekleden.
- ✓ Uitbreiding van het cameratoezicht, wegnemen van juridische belemmeringen voor het maken, opslaan en uitkijken van camerabeelden en fors investeren in geavanceerde surveillancetechnologie om drugsmokkel tegen te gaan.
- ✓ De 'patseraanpak' landelijk uitrollen, doelgerichter preventief fouilleren middels een persoonsgerichte of groepsgerichte aanpak van risicogroepen, stoppen met waarnemers en stoppen met de misplaatste obsessie met 'etnisch profileren'.

- ✓ De politiek weer vierkant achter de politie: stoppen met antiracisme- en diversiteitsprogramma's in de gehele strafrechtketen en weer vertrouwen op de professionaliteit van onze mensen in blauw.

Straffen: belang van de samenleving centraal stellen

JA21 wil zwaardere straffen voor zware criminelen. Wij doen dit omdat zware criminelen een grote belasting vormen voor de samenleving. Zij moeten daarom zo lang mogelijk uit de maatschappij worden verwijderd. Want wie barmhartig is voor de wolven, doet onrecht aan de schapen. Vergelding is een essentieel onderdeel van het strafrecht, en straffen moeten een afschrikkende werking hebben.

Tegelijkertijd vinden wij dat de gevangenis ook een plek moet zijn waar mensen werken aan een legale en betere toekomst na hun straf. Nu gebeurt het nog te vaak dat iemand juist criminel uit de gevangenis komt dan hij of zij erin ging. Dat is slecht voor de veiligheid van onze samenleving en kost bovendien veel geld.

Daarnaast piept en kraakt het in de strafrechtketen: van politie tot advocatuur, van rechtspraak tot het gevangeniswezen – overal zijn tekorten. Daarom is een forse investering noodzakelijk om onze rechtsstaat toekomstbestendig te maken. Dit doen wij omdat we geen concessies willen doen aan de uitvoering van straffen die rechters opleggen.

JA21 wil:

- ✓ De invoering van minimumstraffen voor ernstige gewelds- en zedendelicten en geen terugkeer van veroordeelde gewelds- en zedendelinquenten in hun oude wijk na detentie.

- ✓ De mogelijkheid tot opleggen van levenslang na drie ernstige geweldsmisdrijven: het 'three strikes and you're out'-principe. Wij pleiten tevens voor strafstapeling: bij meerdere delicten en/ of slachtoffers volgen evenzoveel straffen.
- ✓ Gedetineerden verplichten tijdens hun detentie een resocialisatieplan te maken. Dit is een harde voorwaarde voor eventuele voorwaardelijke invrijheidstelling.
- ✓ Een landelijk dekkend ov-verbod voor geweldplegers in het openbaar vervoer.
- ✓ De terugkeer van de spoorwegpolitie.
- ✓ Het aantal delicten uitbreiden waarvoor personen met een dubbele nationaliteit kunnen worden gedeteneerd en uitgezet: niet meer alleen voor terroristische misdrijven, maar ook voor ernstige gewelds- en zedenmisdrijven.
- ✓ Fors investeren in het renoveren en uitbreiden van de capaciteit in het gevangeniswezen en TBS, daarbij horen ook investeringen in het waarderen van het personeel bij DJI.
- ✓ De leefomstandigheden in gevangenissen sober houden, met dien verstande dat het welzijn en de veiligheid van het personeel niet in het geding komt.
- ✓ Contrabande in detentie streng bestraffen en investeren in het voorkomen hiervan, onder meer door detectiepoortjes, drones en speurhonden.
- ✓ Altijd een onvoorwaardelijke gevangenisstraf voor plegers van ernstige gewelds- en zedendelicten. Dit geldt ook voor agressie tegen politie, brandweer en hulpverleners.
- ✓ Samenwerking stimuleren tussen jeugdgevangenen en defensie door het bijbrengen van normen, waarden en discipline.

Georganiseerde misdaad, ondermijning en drugsbeleid

De georganiseerde misdaad ondermijnt en terroriseert onze samenleving. Ze maakt gezinnen kapot, ronselt kinderen op straat om hen in te zetten als dealers of uithalers, en ruïneert onze winkelstraten van binnenuit. Vooral allochtone jongeren in de grote steden zwichten steeds makkelijker voor de verleidingen van het criminele geld waardoor een hele generatie de onderwereld in gezogen dreigt te worden. De gevolgen zijn groot: explosies op de hoek van de straat, en schiet- en steekpartijen door kinderen.

De aanpak van georganiseerde misdaad vraagt om goede samenwerking van overheidsinstanties zoals justitie, jeugdzorg en onderwijs. Maar óók om harde repressieve en preventieve acties: van het afpakken van geld en het lang en geïsoleerd opsluiten van de grote vissen, tot aan preventie om te voorkomen dat jonge kinderen worden geronseld. Deze strijd kan en mag maar één uitkomst hebben: wij moeten hem winnen. Daarom is het van cruciaal belang dat de samenleving keihard durft terug te slaan.

Naast het bestrijden van de georganiseerde misdaad vraagt deze strijd ook om normering in de samenleving. Het gebruik van harddrugs – zoals cocaïne – wordt nog altijd genormaliseerd. Voor JA21 is dat onbegrijpelijk. Onze boodschap aan gebruikers is helder: met jouw lijntje of pilletje draag je bij aan de ondermijning van gezinnen en wijken, aan onveilige buurten én aan het spekken van de meest gewetenloze criminelen. Kortom, je houdt een giftige 'circle of life' in stand.

JA21 is harder voor harddrugs, maar daartegenover zijn we softer voor softdrugs. De huidige situatie dat coffeeshops illegaal worden bevoorraadt werkt criminaliteit in

de hand. Dat moet ophouden. Tegelijkertijd is het belangrijk dat de drempel om te beginnen met softdrugsgebruik zo hoog mogelijk blijft. Ook moeten we de explosie van drugstoerisme richting ons land stoppen. Daarom willen wij een beperking van de toegang tot coffeeshops voor niet-Nederlanders.

JA21 wil:

- ✓ Criminelen kaalplukken en waar mogelijk de opbrengsten investeren in het veiliger maken van hun wijk.
- ✓ Een nationaal aanvalsplan ondermijning waarbij politie, Openbaar Ministerie en FIOD onaangekondigd verdachte ondernemingen binnenstebuiten keren.
- ✓ Beroepscriminelen privacy ontnemen.
- ✓ Politie en handhaving juridisch maximaal de ruimte geven om op scholen de veiligheid tegen ondermijnende criminaliteit aan te pakken.
- ✓ Het 'Italiaanse model' invoeren in de Extra Beveiligde Inrichting (EBI): volledige isolatie van levensgevaarlijke beroepscriminelen, geen enkel contact met de buitenwereld.
- ✓ Een einde aan de ongecontroleerde en onbeperkte contacten tussen Extra Beveiligde Inrichting-gedetineerden en advocaten. Om advocaten te beschermen tegen bedreigingen van hun eigen cliënt dienen zware criminelen bijgestaan te worden door steeds twee advocaten van verschillende kantoren.
- ✓ Meer mogelijkheden voor gemeenten om risicobranches (zoals belwinkels, geldwisselkantoren en shishalounges) tegen te gaan. Controles van deze risicobranches willen wij intensiveren.

Een harde aanpak van terrorisme

Het risico op een terroristische aanslag in Nederland is volgens het dreigingsbeeld van de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid aanzienlijk, en het

afgelopen half jaar gegroeid. De dreiging vanuit jihadistische groeperingen, die Nederland expliciet als doelwit beschouwen, is toegenomen. JA21 staat pal voor onze vrije Westerse beschaving. Iedereen die deze met geweld omver wil werpen, ongeacht vanuit welk gedachtegoed, dient met alle mogelijke middelen bestreden te worden. Nederland mag niet in de val van de politieke correctheid trappen. We moeten één ding goed voor ogen houden: het grootste gevaar voor onze veiligheid was, is en blijft het jihadisme. De radicale islam die onze manier van leven veracht en met bloedvergieten wil beëindigen. Wie daarvoor kiest en ons de oorlog verklaart, mag nooit meer onderdeel van onze samenleving zijn.

JA21 wil:

- ✓ Uitgereisde terroristen niet laten terugkeren, maar hen het Nederlanderschap ontnemen op grond van artikel 14, lid 4 van de Vreemdelingenwet.
- ✓ Standaard denaturalisering en uitzetting van terroristen met een dubbele nationaliteit.
- ✓ Ook denaturalisatie van uitgereisde terroristen indien hierdoor staatloosheid ontstaat.
- ✓ Geen IS-vrouwen en -kinderen terughalen.
- ✓ Steun voor berechting van uitgereisde 'Nederlandse' terroristen in de regio.
- ✓ De bron van radicalisering wegnemen: verbieden van buitenlandse financiering van moskeeën, sluiten van instellingen waar wordt aangezet tot geweld waaronder bijvoorbeeld bepaalde moskeeën en informele islamitische onderwijsinstellingen.
- ✓ Streng toezicht op informele islamitische onderwijsinstellingen
- ✓ Zwarte lijst met islamitische geweldspredikers: toegang tot Nederland ontzeggen op grond van de openbare orde.
- ✓ Fors investeren in inlichtingen- en veiligheidsdiensten.

Cyberveiligheid

Cyberveiligheid is nationale veiligheid. Nederland is kwetsbaar. Een digitale aanval kan onze energievoorziening, havens of democratie platleggen. In NAVO-verband is daarom afgesproken dat 1,5% van het BBP moet worden geïnvesteerd in cyberveiligheid, kritieke infrastructuur en innovatie. JA21 staat achter deze afspraak en zet in op een stevige en centrale aanpak van deze investering onder één verantwoordelijk ministerie, met één vaste Kamercommissie, en onder scherpe toetsing op effectiviteit.

JA21 wil:

- ✓ Digitale soevereiniteit. Investeer in een nationale cloud onder Nederlandse wetgeving. Geen Amerikaanse of Chinese toegang tot onze data.
- ✓ Cyberafschrikking. Breid het Defensie Cyber Commando uit. Hack ons? Reken op een tegenactie.
- ✓ Verhoogde dijkbewaking. Bij verhoogde dreiging moet vitale infrastructuur fysiek en digitaal actief worden bewaakt.
- ✓ Economische weerbaarheid. Cyberveiligheid als voorwaarde voor herindustrialisatie en strategische autonomie.

Moderne en rolzuivere rechtspraak

De afgelopen jaren is er discussie ontstaan over de balans tussen de rechterlijke macht en de politiek. De Urgenda-zaak over de uitvoering van klimaatbeleid en de zaak van verschillende gesubsidieerde NGO's tegen de levering van Nederlandse F35-onderdelen aan Israël zijn bekende voorbeelden hiervan. Gesubsidieerde actiegroepen spannen rechtszaken aan in naam van het 'algemeen belang', waarna rechters door ruime interpretaties van internationale verdragen genoodzaakt zijn zich uit te spreken

over democratisch vastgesteld beleid. Naast dat 'algemeen belang' een te rekbaar begrip is gebleken, roept dit vragen op over mogelijke verschuivingen in de taakverdeling tussen wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht. Bovenal is dit zorgelijk omdat deze ontwikkeling bijdraagt aan een lager vertrouwen van veel Nederlanders in de rechtspraak. JA21 geeft de aanzet tot het moderniseren of opzeggen van internationale verdragen. Dit alles is zowel in het belang van de samenleving als (het aanzien van) de rechterlijke macht.

Onder het mom van "vrijheid van meningsuiting" en "vrijheid van demonstreren" worden daarnaast steeds vaker diezelfde rechten van anderen ingeperkt en met voeten getreden. De zogenoemde woke-beweging en organisaties als Extinction Rebellion bezondigen zich daar regelmatig aan, en bezetten en vernielen bijvoorbeeld snelwegen en universiteiten en maken bijeenkomsten van andersdenkenden feitelijk onmogelijk. Niemand staat echter boven de wet, en niemand heeft het recht een ander de mond te snoeren. Als je respect opeist voor eigen standpunten, dan dien je dat ook voor de standpunten van anderen op te brengen. De vrijheid van meningsuiting geldt namelijk voor iedereen, dus ook voor medeburgers met wie je het oneens bent.

JA21 wil:

- ✓ De machtscheiding strikt in acht nemen. Dat betekent dat rechters zich niet uitspreken over zaken waar eigenlijk de regering of het parlement over gaan.
- ✓ Artikel 3:305a schrappen uit het Burgerlijk Wetboek: niet meer procederen in het 'algemeen belang'.
- ✓ Tot die tijd aanvullende eisen stellen met het oog op de representativiteit van 'in het algemeen belang' procederende belangengroepen conform de door de Tweede Kamer aangenomen motie-Stoffer/Van der Plas/Eerdmans.

- ✓ Internationale verdragen en met name het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens moderniseren, zodat we nationaal genomen democratische beslissingen en het draagvlak voor de rechtspraak versterken.
- ✓ De neutraliteit van de rechterlijke macht waarborgen met een transparante benoemingsprocedure. Politieke voorkeur mag geen voor- of nadelig effect hebben bij toetreding tot het Openbaar Ministerie of de rechterlijke macht.
- ✓ De juridische mogelijkheden uitbreiden om rechtszaken van zware criminelen verplicht op locatie te houden in plaats van in de rechtbank. Dit scheelt tijd, geld en mankracht.
- ✓ Zittingen bij de rechtbank en de gerechtshoven in zaken met betrekking tot voorlopige hechtenis, pro-forma-zittingen en regiezittingen online laten plaatsvinden.
- ✓ Wettelijk verbod op gezichtsbedekking tijdens een demonstratie, zodat bij vernielingen de kosten op de daders verhaald kunnen worden.
- ✓ Actiever gebruikmaken van artikel 2 van de Wet Openbare Manifestaties, wat inhoudt dat een demonstratie geen doorgang kan vinden ter bescherming van de gezondheid, in het belang van het verkeer en ter bestrijding of voorkoming van wanordelijkheden. Rechten en vrijheden van anderen dienen als extra grond om demonstraties te kunnen verbieden in art. 2 van de de Wet Openbare Manifestaties te worden opgenomen.

Veiligheid voor én achter de voordeur

Veiligheid begint thuis. Jaarlijks worden bijna 1,3 miljoen Nederlanders van 16 jaar en ouder slachtoffer van huiselijk geweld. Dat is ruim 7% van de bevolking. Het betreft voornamelijk – maar niet uitsluitend – vrouwen. Het bestrijden

van huiselijk geweld vraagt om een alerte samenleving. Vrienden, familie, burens en collega's van zowel slachtoffers als daders kunnen signalen opvangen en in actie komen. Het herkennen én handelen bij signalen is van groot belang – het kan erger voorkomen.

Voor veel vrouwen staat hun vrijheid en zelfbeschikking onder druk. Denk aan seksuele straatintimidatie, migrantenvrouwen die slachtoffer zijn van eerwraak en genitale verminking, toenemend partnergeweld of jonge meisjes die in handen vallen van loverboys. Vaak zien we dat wanneer een slachtoffer actie durft te ondernemen, dit ertoe leidt dat zij hun leven moeten aanpassen aan de dader, in het belang van hun eigen veiligheid. Dat willen wij omdraaien: niet het slachtoffer, maar de dader moet uit huis worden geplaatst, stevige begeleiding krijgen en, bij veroordeling, de gevangenis in.

JA21 wil huiselijk geweld, femicide en vrouwenveiligheid in brede zin de komende jaren hoog op de politieke agenda zetten. Dat vraagt niet alleen om aandacht en bewustwording, maar ook om concrete en daadkrachtige maatregelen. De verantwoordelijkheid tussen de verschillende organisaties is nu te versnipperd en belemmert actie.

JA21 wil:

- ✓ Investeren in meer opvanglocaties voor slachtoffers van huiselijk geweld en voor het Centrum Seksueel Geweld.
- ✓ Afkoelhuizen voor daders, zodat slachtoffers van huiselijk geweld in hun eigen huis kunnen blijven en daders in afwachting van hun zaak op een afgeschermd locatie zitten.
- ✓ Doorgaan met investeren op herkenning en erkenning van de rode vlaggen bij politie, hulpverleners, omstanders en slachtoffers.

- ✓ Verder uitrollen van het slachtofferdevice en de StopApp over heel Nederland, zodat slachtoffers van stalking, huiselijk geweld of seksuele straatintimidatie beter beschermd worden tegen daders.
- ✓ Een Nederlandse variant van 'Claire's Law', een Engelse wet waarbij mensen bij de politie kunnen navragen of een partner of ex-partner een verleden heeft van huiselijk geweld, stalking of misbruik.
- ✓ Het juridisch mogelijk maken om de gemaakte financiële kosten als gevolg van huiselijk geweld te verhalen op de veroordeelde pleger.
- ✓ De gelijkwaardigheid tussen man en vrouw actief uitdragen in ons onderwijs en kinderen op de basisschool en middelbare school weerbaarder maken tegen seksueel misbruik, geweld, pesten en het aanzetten tot crimineel gedrag.
- ✓ De veelvoud aan problemen en uitdagingen rondom Veilig Thuis aanpakken.
- ✓ Een wettelijke grondslag creëren waardoor rechters een uitreisverbod op kunnen leggen bij vermoedens van genitale verminking, conform de motie Eerdmans.
- ✓ Blijvende aandacht en een gerichte aanpak tegen groepen – met name gesloten gemeenschappen met een migratieachtergrond – waar veelvuldig sprake is van eerwraak, huwelijksdwang, eengerelateerd geweld en/of genitale verminking.
- ✓ Dat huiselijk geweld als grond kan worden gebruikt voor intrekking van de verblijfsvergunning.

Economie, Arbeidsmarkt, Overheidsfinanciën en Fiscaliteit

‘Nederland moet weer gaan verdienen. Dat vraagt een overheid die ondernemers de ruimte geeft, lasten voor werkenden zo laag mogelijk houdt en zich richt op economische groei.’

Nederland is nog altijd een welvarend land met een sterke economie. JA21 wil die sterke economie behouden en onze welvaart vergroten. Maar diezelfde sterke economie staat onder druk. Het bedrijfsleven zorgt voor banen en is van maatschappelijke waarde. Het besef dat het bedrijfsleven, en niet de staat, het grootste deel van onze welvaart oplevert, lijkt bij een deel van politiek en bestuurlijk Nederland te zijn verdwenen.

Investerings- en onze arbeidsproductiviteit nemen af, en door toenemende regeldruk, energieproblematiek, personeelstekorten en beleidsonzekerheid verslechtert ons vestigingsklimaat. Tegelijkertijd hebben we na jarenlange versnippering van beleid en een enorme hoeveelheid aan subsidies nu een belastingsysteem dat zelfs experts niet meer begrijpen; van eenvoud en eerlijkheid is weinig over. De lastendruk is te hoog geworden en de overheid geeft steeds meer geld uit zonder dat daar altijd een duidelijk rendement tegenover staat. Bovendien leidt het complexe belasting- en toeslagenstelsel ertoe dat mensen met lagere en middeninkomens er amper op vooruitgaan als ze meer gaan werken.

JA21 gaat deze trends keren, en dat is broodnodig. Want met economische groei krijgen we ruimte voor goede zorg, kunnen we ons onderwijs betalen, kunnen we woningen bouwen en houden we Nederland veilig. Nederland moet daarom welvarend blijven met een veerkrachtige,

concurrerende en productieve economie. Dat doen we door ondernemers de ruimte te geven, in te zetten op het behoud van een concurrerende industrie, de arbeidsmarkt de ruimte te geven, technologie te omarmen en als overheid zowel solide financiën als een eerlijk en eenvoudig belastingstelsel te hanteren.

JA21 pleit daarom voor een andere aanpak: een aanpak van economisch gezond verstand, met een overheid die faciliteert in plaats van belemmert, ondernemers vertrouwt in plaats van wantrouwt, een eenvoudiger belastingsysteem waarin mensen daadwerkelijk meer beloond worden als ze meer werken, en een sociaal vangnet dat mensen helpt zonder ze afhankelijk te maken.

Ruim baan voor ondernemers

Voor een sterke en concurrerende economie moeten ondernemers en bedrijven voldoende ruimte en prikkels krijgen om te groeien, risico's te nemen, te innoveren en te investeren. Het bedrijfsleven creëert banen en zorgt voor innovatie. De overheid moet daarbij faciliterend optreden en vooral niet in de weg zitten. We hebben drastisch andere prioriteiten nodig. Wij kiezen daarom voor welvaart, banen, minder regeldruk en stabiel overheidsbeleid.

JA21 wil:

- ✓ Een herwaardering door de overheid van ondernemers en werknemers, met consistent en betrouwbaar beleid.
- ✓ Nieuwe focus op welvaart, door gericht te investeren in zaken die aantoonbaar onze welvaart op langere termijn versterken zoals veiligheid, energie, infrastructuur en technologie.

- ✓ Ondernemen weer lonend maken door de lasten op ondernemers en familiebedrijven te verlagen en een fiscaal aantrekkelijk klimaat te creëren. Het bedrijfsleven mag niet langer als financieringsbron voor nieuwe overheidsambities dienen.
- ✓ Nationale koppen op EU-regels afschaffen: we introduceren geen nieuwe wetgeving die verder gaat dan EU-regelgeving.
- ✓ Minder regeldruk door een minister voor Overheidsefficiëntie en Autonomie aan te stellen die met een harde reductiedoelstelling een einde maakt aan de toenemende regeldruk en met de stofkam door bestaande wet- en regelgeving gaat. Nieuwe regels introduceren we alleen als we oude overbodige regels schrappen.
- ✓ Inzetten op minder en eenvoudiger nationale én Europese aanbestedingsregels.
- ✓ Mkb maximaal faciliteren door het eenvoudiger te maken om te investeren in het mkb, en regeldruk en rapportageverplichtingen te verminderen.
- ✓ Het voortbestaan van familiebedrijven waarborgen door de bedrijfsopvolgingsregeling en de erf- en schenkbelasting af te schaffen.
- ✓ Inzetten op eenvoudige rekenregels en meer mogelijkheden maatwerk hypotheekverstrekking voor ondernemers.
- ✓ Een hernieuwde waardering voor ambachtelijk werk in Nederland en behoud van de cruciale ambachtslieden.

Een sterke industrie

We moeten de Nederlandse industrie koesteren. Onze hoogwaardige maakindustrie – van chemie tot voedingsmiddelen, van high-tech tot metaal – vormt de ruggengraat van onze welvaart. Toch zien we bedrijven sluiten of vertrekken naar landen met lagere energiekosten en minder

regeldruk. Industriebedrijven worstelen met netcongestie, eindeloze vergunningsprocedures en energiekosten die torenhoog zijn vergeleken met onze buurlanden.

Deze trend bedreigt niet alleen banen en welvaart, maar ook onze strategische autonomie. Een land zonder sterke industrie wordt afhankelijk van anderen voor essentiële producten en technologie. JA21 wil de uittocht van bedrijven stoppen door onze industrie weer een eerlijke kans te geven. Realisme, welvaart en strategische autonomie zijn onze prioriteiten in plaats van symboolbeleid dat bedrijven wegjaagt.

JA21 wil:

- ✓ Een gelijk speelveld voor onze industrie door regelgeving gelijk te trekken met omringende landen zoals Duitsland en België. We introduceren geen nationale CO2-heffingen bovenop Europese regels en we schaffen bestaande nationale CO2-heffingen af.
- ✓ Onze industrie beschermen door in te zetten op betaalbare en betrouwbare energie. We lossen netcongestie op en voorkomen dat bedrijven stilstaan omdat aansluiting op het stroomnet onmogelijk is. Symboolbeleid wijzen we af en we focussen op technologie en energiezekerheid.
- ✓ Duurzaamheid en circulaire economie alleen ondersteunen als het rendeert.
- ✓ Vergunningsprocedures versnellen voor onder andere stikstof en aansluitingen op het energienet. Door hierbij voorrang te geven aan strategische sectoren zoals defensie maken we onze industrie toekomstbestendig.

Strategische sectoren en kritieke productieketens behouden en waar nodig terughalen naar Nederland. We ondersteunen deze sectoren zodat Nederland kan beschikken over essentiële goederen en technologieën zonder te veel afhankelijk te zijn van politiek instabiele landen.

Een gezonde arbeidsmarkt

Nederland kampt met een paradox op de arbeidsmarkt. Enerzijds klagen werkgevers over personeelstekorten en blijven vacatures lang openstaan. Anderzijds staan honderdduizenden mensen aan de kant: werklozen of werknemers die door het huidige systeem worden ontmoedigd om meer te werken. Door deze mismatch lopen we economische groei mis en staat onze sociale zekerheid steeds meer onder druk, en blijven zowel werkgevers als werkzoekenden gefrustreerd achter.

Het personeelstekort wordt in brede zin veroorzaakt door verkeerde prikkels. Werken levert vaak te weinig op door het complexe toeslagenstelsel. JA21 wil werknemers motiveren meer te werken, en pleit daarom voor een nieuw en sterk vereenvoudigd belastingstelsel, waarmee we de marginale druk fors verlagen – zo houden werkende Nederlanders meer over per verdiende euro. Werkgevers die personeel willen aannemen en mensen aan het werk willen zetten schrikken terug van hoge lasten en regeldruk. Zij moeten juist gestimuleerd worden om personeel aan te nemen; dit doet JA21 door de regeldruk te verlagen, geen nieuwe regels te introduceren en de lasten voor het bedrijfsleven niet te verhogen. JA21 pleit daarom ook voor het moderniseren en het vergroten van flexibiliteit op de arbeidsmarkt. Ongebreidelde arbeidsmigratie is geen structurele oplossing en levert bovendien extra druk op de huizenmarkt.

JA21 wil:

- ✓ Werken weer laten lonen met een sterk vereenvoudigd stelsel van toelagen, dat niet primair inkomensafhankelijk is en waarmee de marginale druk fors omlaag gaat.
- ✓ Werkgevers stimuleren personeel aan te nemen.
- ✓ Ons volledige arbeidspotentieel te benutten door vol in te zetten op scholing, omscholing, en het activeren van mensen die aan de kant staan.
- ✓ Werkgevers meer ruimte geven om mensen met een beperking of afstand tot de arbeidsmarkt in dienst te nemen.
- ✓ Doorwerken na AOW-leeftijd zonder fiscale of financiële belemmeringen mogelijk maken.
- ✓ Een rem zetten op ongerichte arbeidsmigratie. We steunen arbeidsmigratie alleen waar écht tekorten zijn en waar goede huisvesting en naleving gegarandeerd zijn.
- ✓ Het ziekte- en arbeidsongeschiktheidsstelsel weer werkbaar maken.
- ✓ JA21 wil kortere loondoorbetaling bij ziekte, snellere reïntegratie, en hervorming van het systeem dat nu werkgevers afschrikt om vaste contracten te geven.
- ✓ Ontslagrecht versoepelen zodat de drempel voor werkgevers om personeel aan te nemen verlaagd wordt.
- ✓ Regelgeving voor ZZP'ers vereenvoudigen. JA21 wil de Wet DBA verbeteren en hiervoor kijken naar het Belgisch model om ZZP'ers meer ruimte en duidelijkheid te geven.

Digitalisering en innovatie

De wereld verandert dankzij nieuwe technologie zoals kunstmatige intelligentie (AI) en opkomende robotisering in een razend tempo. Terwijl andere landen grote investeringen doen in digitalisering en kunstmatige intelligentie, dreigt Nederland achterop te raken. Het succes van ons bedrijfsleven hangt voor een groot deel af van of we meekomen op de digitaliseringsgolf, maar veel ondernemers worstelen nog met de digitale transitie. Tegelijkertijd groeit onze digitale afhankelijkheid van buitenlandse techbedrijven en staat onze arbeidsmarkt voor een omslag door automatisering en AI.

Digitalisering en kunstmatige intelligentie bieden enorme kansen voor onze economie, maar dan moet de overheid wel meebewegen en ondernemers de ruimte geven om te groeien en te innoveren. Nederland moet een topspeler worden op het gebied van technologie en heeft daartoe het potentieel.

JA21 wil:

- ✓ Ondernemers de ruimte geven om voorop te lopen in digitalisering door eenvoudige en eenduidige regelgeving.
- ✓ Versnipperd beleid en talloze loketten voor bedrijven die willen digitaliseren voorkomen met een nationale strategie waarin het bedrijfsleven gezamenlijk optrekt met de overheid en kennisinstituten.
- ✓ Het gebruik van AI in de praktijk stimuleren, vooral in het mkb, door in te zetten op slimme data-analyse, automatisering en AI-oplossingen die ondernemers echt helpen. Aan ethische kaders hebben we niet genoeg, het uitgangspunt is productiviteit.

- ✓ Zorgen voor digitale soevereiniteit. Europa en Nederland mogen niet volledig afhankelijk zijn van Amerikaanse of Chinese techbedrijven. We investeren in strategische technologie en digitale veiligheid.
- ✓ Investeren in digitale vaardigheden. Onze arbeidsmarkt moet klaargestoomd worden voor de nieuwe digitale revolutie waar wij nu middenin zitten. Werknemers moeten blijven.
- ✓ Innovatie stimuleren door bedrijfskosten voor R&D direct aftrekbaar te maken, wat een impuls geeft aan innovatie en investeringen in onderzoek en ontwikkeling.

Belastingen

Belastingen horen eerlijk en eenvoudig te zijn. Maar na jarenlange versnippering van beleid en een enorme hoeveelheid aan subsidies en toeslagen hebben we nu een belastingsysteem dat zelfs experts niet meer begrijpen. Van eenvoud en eerlijkheid is weinig over. JA21 pleit daarom voor een andere aanpak.

JA21 wil terug naar de essentie: een overheid die faciliteert in plaats van belemmert, een belastingsysteem dat mensen beloont voor hard werken en ondernemen, waarin mensen die werken meer overhouden aan het eind van de maand, en een sociaal vangnet dat mensen helpt zonder ze afhankelijk te maken.

Wij presenteren een nieuw belastingplan waarin we onder andere de inkomstenbelasting versimpelen, de vermogensbelasting eerlijker maken en een nieuw toeslagensysteem introduceren dat het huidige onbegrijpelijke en complexe toeslagenstelsel vervangt.

Hieronder gaan wij in op de belangrijkste stelselwijzigingen die wij voorstellen. Voor al onze voorstellen voor een eenvoudiger en eerlijker belastingstelsel verwijzen wij naar ons Belastingplan 2025¹.

Eenvoudige en eerlijke belastingen

Ons huidige belastingstelsel is veel te ingewikkeld geworden. Complexe regelingen, toeslagen, kortingen, en een eindeloze lijst aan uitzonderingen maken het voor gewone Nederlanders onmogelijk om te begrijpen wat ze moeten betalen en waarom. Daarnaast gaan mensen die harder werken of een salarissprong maken in veel gevallen netto onvoldoende op vooruit. Dit systeem werkt demotiverend en moet hervormd worden.

JA21 wil daarom:

- ✓ Een helder en transparant belastingstelsel waarin elke burger kan begrijpen wat hij betaalt en waarom. Wij schaffen het circus aan toeslagen en heffingskortingen af, en vervangen het door een simpel en transparant systeem van toelagen.
- ✓ Werken en ondernemen laten lonen door de lasten op arbeid structureel te verlagen. We kiezen voor lagere belastingen in plaats van hogere toeslagen.
- ✓ Vermogensopbouw stimuleren door sparen en investeren aantrekkelijker te maken, zodat mensen keuzevrijheid houden over hoe zij omgaan met hun geld.
- ✓ Bedrijven ruimte geven door de lasten te verminderen en investeringen onmiddellijk aftrekbaar te maken.
- ✓ Fiscale soevereiniteit: geen nieuwe Europese belastingen, waar mogelijk draaien we Europese heffingen terug.

Vennootschapsbelasting en ondernemerschap

Nederland heeft een sterke economie nodig om welvaart en welzijn voor alle burgers te kunnen waarborgen. Bedrijven en ondernemers moeten een eerlijke kans maken om te groeien en te innoveren. Het huidige belastingstelsel staat dit echter in de weg door zijn complexiteit en bureaucratie. Te veel ondernemers raken verstrikt in regelgeving en administratieve lasten.

JA21 wil een fundamentele hervorming van de vennootschapsbelasting die eenvoud en eerlijkheid centraal stelt. Een helder en voorspelbaar belastingstelsel is niet alleen goed voor ondernemers maar ook voor de Nederlandse economie als geheel. Door bureaucratie weg te nemen en investeren aantrekkelijker te maken ontstaat ruimte voor innovatie en werkgelegenheid.

JA21 wil:

- ✓ Een eenvoudige vennootschapsbelasting voor alle ondernemingen door het huidige tweeschijvenstelsel (19% en 25,8%) te vervangen door één helder tarief van 20% voor alle ondernemingen.
- ✓ Een einde maken aan de grote hoeveelheid uitzonderingen en regelingen die het huidige systeem zo complex maken.
- ✓ Een kasstroombelasting invoeren waarin we overstappen van een belasting op boekhoudkundige winst naar een belasting op netto kasstromen.
- ✓ Investeringsaftrek in kapitaalgoederen volledig aftrekbaar maken in het jaar van investering, in plaats van gespreid afschrijven over meerdere jaren.

¹ Het definitieve Belastingplan 2025 publiceren wij nadat deze is doorgerekend door het CPB in oktober.

Particulier vermogen: hervorming box 2 en box 3

Het Nederlandse vermogensbelastingstelsel is complex en gebaseerd op aannames die vaak ver buiten de realiteit staan. Sparen, beleggen en ondernemen worden onnodig ingewikkeld gemaakt door regels die niet aansluiten op hoe mensen daadwerkelijk rendement behalen. JA21 wil dit fundamenteel anders. We schaffen onnodige constructies af, schrappen fictieve berekeningen en belasten voortaan alleen werkelijk rendement in box 3. We vereenvoudigen het belastingstelsel door box 2 af te schaffen en aanmerkelijk belang te belasten in box 3, wat ook ondernemerschap stimuleert. Zo maken we vermogensopbouw weer begrijpelijk, rechtvaardig en aantrekkelijk.

JA21 wil voor box 2:

- ✓ Box 2 volledig afschaffen.
- ✓ Aanmerkelijk belang (bijv. aandelen in eigen BV) voortaan belasten in box 3. De gebruikelijkloonregeling vervalt daarmee ook.

JA21 wil voor box 3:

- ✓ Het huidige systeem van fictief rendement vervangen door een belasting op werkelijk gerealiseerd rendement.
- ✓ Ingelegd vermogen niet belasten, maar alleen belasting bij consumptie van vermogensrendement.

Verder wil JA21:

- ✓ De erf- en schenkbelasting afschaffen, waardoor de bedrijfsopvolgingsregeling (BOR) niet meer nodig is; over consumptie van vermogensrendement wordt de erfgenaam immers belast.

Minder overheid, meer eigen verantwoordelijkheid

De overheid is veel te sturend in onze economie. Voor ieder probleem worden nieuwe regelingen en subsidies bedacht. Dit maakt mensen afhankelijk en belemmert hun keuzevrijheid. JA21 gelooft dat de meeste mensen in staat zijn voor zichzelf te zorgen en dat zij daarin een eigen verantwoordelijkheid dragen.

JA21 wil:

- ✓ Drastische afbouw van subsidies die markten verstoren en innovatie belemmeren. Er komt een einde aan het sturen van de economie vanuit de overheid.
- ✓ Regeldruk terugdringen door met de stofkam door huidige wet- en regelgeving te gaan en overbodige regelgeving te schrappen. Voor elke nieuwe regel moet een oude regel verdwijnen.
- ✓ Mensen hun eigen keuzes laten maken door complexe regelgeving te vervangen door eenvoudige, heldere kaders.
- ✓ Marktwerking herstellen door onnodige overheidsinmenging te beëindigen en concurrentie te bevorderen.

Sociaal vangnet

JA21 erkent dat niet iedereen altijd voor zichzelf kan zorgen. Maar ons huidige systeem werkt averechts: het houdt mensen vast in afhankelijkheid in plaats van hen te helpen om weer op eigen benen te staan.

JA21 wil:

- ✓ Een vangnet dat mensen activeert om weer te gaan werken. Ondersteuning moet altijd gericht zijn op het herstel van zelfstandigheid.

- ✓ Dat werken altijd meer oplevert dan niet werken.
- ✓ Geen betutteling, maar vertrouwen in mensen om zelf de juiste keuzes te maken.
- ✓ Gerichtte hulp voor wie het echt nodig heeft, zonder bureaucratische rompslomp.

Overheidsfinanciën

De collectieve lastendruk in Nederland is te hoog en de overheid geeft steeds meer geld uit zonder dat daar altijd een duidelijk rendement tegenover staat. Het aantal ambtenaren blijft maar groeien. Werkenden en ondernemers voelen de rekening: hogere belastingen, meer regeldruk en minder ruimte om te investeren en te groeien. Daarnaast groeit de staatsschuld: het CPB waarschuwt dat de Nederlandse staatsschuld naar 126% van het bbp gaat in 2060. Deze combinatie zet onze concurrentiepositie en toekomstige welvaart onder druk.

Gezond financieel beleid vraagt om discipline en duidelijke keuzes. JA21 wil terug naar de basis: een overheid die alleen doet wat nodig is. Door lagere lasten, structurele dekking van uitgaven en verstandig omgaan met mee- en tegenvallers kunnen we werkenden en ondernemers weer de ruimte geven die zij verdienen. Begrotingsdiscipline is geen doel op zich, maar een middel om Nederland concurrerend en welvarend te houden.

JA21 wil:

- ✓ Lagere lasten en een kleine overheid. We willen de hoge collectieve lastendruk verlagen en het aantal ambtenaren structureel terugbrengen.
- ✓ Structurele uitgaven alleen bij structurele dekking. Begroten doen we op basis van gezond verstand en met een sterk besef dat je een euro maar een keer kan uitgeven. Investeringsmogelijkheden leiden

tot extra uitgaven, maar alleen met een duidelijk rendement of economisch nut.

- ✓ Meevallers verstandig gebruiken. We gebruiken door meevallers vrijgekomen geld niet automatisch voor incidentele politieke wensen, maar volgen een duidelijke prioriteitenvolgorde. Onze prioriteiten liggen bij het verlagen van de lasten, een stabiele staatsschuld, en daarna investeren in strategische voorzieningen zoals defensie, infrastructuur en energie.
- ✓ Dat tegenvallers niet automatisch lastenverhoging betekenen. Begrotingsdiscipline staat voorop. De eerste stap is het versoberen of temporiseren van niet-kernuitgaven.
- ✓ Ons houden aan de Europese begrotingsregels. Dat betekent een houdbare staatsschuld onder de 60% van het bbp zodat er bij crises voldoende begrotingsruimte is om in te grijpen, en een begrotingstekort dat onder de 3% blijft.
- ✓ Stabiel en voorspelbaar begrotingsbeleid met helderheid voor burgers, bedrijven en investeerders. Geen terugwerkende kracht en geen plotselinge stelselwijzigingen. We hanteren heldere spelregels vooraf over hoe wordt omgegaan met mee- en tegenvallers.

Pensioenen

JA21 is altijd kritisch geweest over de Wet toekomst pensioenen en heeft bij de invoering ook tegen gestemd. Maar nu de wet er desondanks is, kijken wij vooruit. We zetten ons in om te waarborgen dat alle deelnemers krijgen waar ze recht op hebben, met solide compensatie wanneer dat nodig is en duidelijke informatie over hun pensioen. Wij zien erop toe dat invaarplannen zorgvuldig zijn en dat het stelsel betrouwbaar blijft voor huidige en toekomstige generaties. Met heldere regels, transparante uitvoering

en oog voor solidariteit bouwen we aan een nieuw pensioenstelsel dat rechtvaardig en toekomstbestendig is.

Wij willen dat werknemers bij pensionering tot 10% van hun ouderdomspensioen in één keer kunnen opnemen ("bedrag ineens"). Pensioenfondsen moeten zich daarnaast richten op hun kerntaak: een welvaartsvast pensioen realiseren. Risicovolle, activistische beleggingen die andere belangen dienen, horen daar niet bij.

JA21 wil:

- ✓ Streng toezicht bij invoering en de uitvoering van de nieuwe pensioenwetgeving.
- ✓ Zekerheid dat compensatie snel, volledig en zonder omwegen bij de juiste mensen terechtkomt.
- ✓ Eenvoudige regels, begrijpelijke communicatie en behoud van solidariteit voor alle generaties.
- ✓ Met behoud van pensioen deeltijd werken mogelijk maken.

Wonen en Bereikbaarheid

‘De woningnood is het gevolg van falend beleid van opeenvolgende regeringen doordat de demografische ontwikkelingen structureel zijn veronachtzaamd. JA21 staat voor een beleid waarbij bouwen naar behoefte en grip op migratie centraal staan.’

Wonen als langetermijnvisie

Het woningtekort is inmiddels gegroeid tot boven de 400.000. JA21 stelt de vraag hoe het kan dat een anders goed georganiseerd land als Nederland er maar niet in slaagt om goede en voldoende huisvesting voor haar bevolking te organiseren. Dit terwijl een veilig thuis een basisbehoefte is.

Opeenvolgende regeringen hebben de woningmarkt met onverantwoord klimaat- en stikstofbeleid, en niet te vergeten de nieuwe woningwet, compleet in het slot gegooid. Voormalige regeringspartijen doen het nu voorkomen alsof het woningtekort een natuurfenomeen is, maar de grote woningnood is toch echt het gevolg van eigen wanbeleid. Jonge mensen die een gezin willen starten worden gedwongen langer bij hun ouders te blijven wonen en ouderen kunnen niet doorstromen naar kleinere woningen of bejaardenhuis. Verhuurders verkopen massaal hun vastgoed en de huurmarkt zit muurvast. Ten slotte staan in Nederland ook nog meer dan 700.000 woningen op erfpacht. Huiseigenaren moeten daar erfpacht betalen aan de grondeigenaar, vaak een gemeente. In veel gevallen is erfpacht te duur, te complex, en te onvoorspelbaar.

Intussen krijgen nieuwkomers in ons land voorrang op de schaarse woningen die wel beschikbaar zijn. De woningnood is daarmee veel meer dan een praktisch probleem van te weinig woningen; het is een sociaal drama en tast de sociale cohesie aan.

JA21 wil een structurele oplossing voor het huisvestingsvraagstuk. Hierbij is ook aandacht nodig voor onderliggende demografische trends. De oplossing van de structurele woningnood zit dus niet alleen met het zo snel mogelijk beginnen met bouwen maar ook met een visie op de toekomst: waar is niet alleen nu, maar ook over 20 tot 40 jaar behoefte aan? Hiervoor kijken wij naar migratie, en naar balans in het woningaanbod.

Nederland wordt immers geconfronteerd met een onverwacht snelle bevolkingsgroei door migratie. De afgelopen jaren is de groei van de Nederlandse bevolking nagenoeg geheel toe te schrijven aan migratie doordat het geboortesaldo minimaal of zelfs negatief is geworden. De bevolking groeit harder dan ooit. Nederland ging in 8 jaar tijd van 17 naar 18 miljoen inwoners. Minstens de helft van de nieuw te bouwen woningen is nu nodig om de bevolkingsgroei door migratie bij te houden. Dit is een onhoudbare situatie.

JA21 wil dat de overheid een beleid gaat ontwikkelen om de bevolkingsgroei van Nederland te beperken. Dat betekent onder meer het juridisch verankeren van migratie plafonds en scherpe selectie van arbeidsmigratanten en gezinshereniging. Alleen zo is zicht op een oplossing van de structurele woningnood.

Voorts is oog nodig voor balans in het woningaanbod: De vergrijzing leidt tot een piekvraag naar kleine, toegankelijke woningen; met name appartementen en flexibele woonvormen voor ouderen. Na 2040 is in veel regio's buiten de grote steden nauwelijks nog groei van het aantal huishoudens. Dit pleit voor tijdelijke of flexibele woonoplossingen op locaties waar langdurige groei niet vaststaat.

JA21 wil:

- ✓ Dat de markt de ruimte krijgt om de woningproductie af te stemmen op de demografische trends, zowel qua woningtype, grootte en regionale verschillen.
- ✓ Een beleid ontwikkelen om de bevolkingsgroei van Nederland te beperken. Dat betekent onder meer het juridisch verankeren van migratie plafonds en scherpe selectie van arbeidsmigranten en gezinshereniging.
- ✓ Een nieuwe nota Ruimte realiseren waarbij nieuwe locaties voor woningbouw worden aangewezen.
- ✓ Handhaven van ondersteuning van de woningbouw middels de investering van 0,5% van het BBP.
- ✓ Dat het investeringsvertrouwen terugkeert, bijvoorbeeld door het de Wet betaalbare huur in te trekken, door de fiscale druk op de huurwoningmarkt te verlagen, door op termijn te komen tot een afbouw van de huurregulering naar een huurvorming vanuit de markt, én door een duidelijk en voorspelbaar overheidsbeleid.
- ✓ Een regeringscommissaris woningbouwproductie wordt aangesteld met bevoegdheden om knelpunten op te lossen en een gezonde markt te stimuleren.
- ✓ Consumentenbescherming wettelijk vastleggen om plotselinge en exorbitante stijgingen van de erfpachtcanon te beëindigen.

Op de korte termijn moet worden ingezet op versnellingsmaatregelen zoals:

- ✓ Het benutten van de huidige vastgoedvoorraad door optoppen, transformeren en splitsen van gebouwen en woningen waardoor gebruik gemaakt kan worden van bestaande infrastructuur en de stikstofuitstoot beperkter is.
- ✓ Kleinere woningbouwontwikkelingen faciliteren zoals in het kader van 'straatje erbij'- concept waardoor met de inschakeling van het kleinere en middelgrote aannemingsbedrijf meer bouwcapaciteit beschikbaar komt.
- ✓ Fabrieksmatige bouw stimuleren ook voor woningen met name in het segment één en tweepersoonshuishoudens zonodig aangevuld met import van fabrieksmatig geproduceerde modulaire tiny houses uit het buitenland.
- ✓ Doorstroming faciliteren wanneer ouderen grotere woningen willen verlaten en deze geschikt maken voor meer één – en tweepersoonshuishoudens. Dit bijvoorbeeld door weer bejaardenhuizen te bouwen en moderne vormen van ouderenhuisvesting te stimuleren, zoals woonconcepten waarbij senioren samenwonen rondom een gemeenschappelijk hofje gericht op onderlinge hulp, zelfstandigheid en sociale cohesie.
- ✓ De overdrachtsbelasting voor particuliere woningen geheel afschaffen, hetgeen ook de doorstroming zal bevorderen.

- ✓ Het op korte termijn ontgrendelen van de huurmarkt door bijvoorbeeld het toestaan van tijdelijke contracten voor bredere doelgroepen, directe aanpassingen van het woningwaarderingstelsel, (tijdelijke) fiscale en regeldruk verlichting waardoor binnen enkele maanden een grotere, flexibeler huuraanbod ontstaat zonder bestaande huurders te benadelen.
- ✓ Snellere juridische en bestuurlijke routes realiseren. JA21 pleit voor een herziening of uitbreiding van de crisis- en herstelwet specifiek voor stikstof waarbij woningbouw en infrastructuur als dringend belang projecten worden aangewezen en tijdelijk kunnen worden vrijgesteld.

Een koopwoning weer toegankelijk voor het jonge gezin

Los van de meer generieke aanpak die JA21 voorstaat voor het structureel oplossen van de woningnood zoals hiervoor is beschreven, is JA21 van oordeel dat er een bijzondere opdracht ligt om met prioriteit ervoor te zorgen dat jonge mensen die een gezin willen beginnen een woning kunnen kopen. Jonge gezinnen met een relatief laag gezamenlijk inkomen kunnen vaak de gemiddelde starterswoning niet betalen. Veel jonge mensen ervaren momenteel een gevoel van uitzichtloosheid op de woningmarkt en overwegen zelfs om die reden het land te verlaten. JA21 wil daarom met een samenhangend pakket komen van maatregelen zoals fiscale stimulansen en creatieve eigendomsmodellen zoals huurkoop, om de acute woningnood voor jonge gezinnen te verlichten. Nederland heeft er als samenleving baat bij als jonge gezinnen perspectief hebben op een eigen huis en daarmee een thuis. Het draagt bij aan een gezonde, sociale en economisch sterke samenleving.

Bereikbaarheid

JA21 maakt zich sterk voor een goede bereikbaarheid in heel Nederland, niet alleen in de Randstad maar ook voor de regio's daarbuiten. Die bereikbaarheid is een mix van het vrij gebruik kunnen maken van de eigen auto en een goede beschikbaarheid van het openbaar vervoer, waarbij sprake is van een fijnmazig en betaalbaar netwerk, in combinatie met een in de wereld ongeëvenaarde infrastructuur voor de fiets

De eigen auto is een uiting van de individuele vrijheid van de Nederlander om zelf te bepalen wanneer en waarheen hij wil reizen. Het is een vorm van zelfredzaamheid die past bij het mensbeeld dat JA21 voor ogen staat. Vooral buiten de Randstad is de eigen auto vaak essentieel om snel ergens te kunnen komen. JA21 verzet zich dan ook tegen maatregelen die het gebruik van de eigen auto ontmoedigen zoals hoge wegenbelasting, rekeningrijden en te hoge accijnzen. De gewone burger moet niet uit zijn auto worden gepest én de automobilist is niet de melkkoe van de overheid.

Tegelijk begrijpt JA21 dat de fileproblematiek een voorbeeld is van te veel vraag en te weinig aanbod. JA21 stelt ook vast dat er ook grenzen zijn aan het aantal wegen dat gebouwd kan worden of kan worden verbreed. JA21 wil daarom dat onderzoek wordt gedaan naar positieve prikkels die kunnen bijdragen aan vermindering van filedruk op bepaalde weggedeelten. Het moet dan gaan om maatregelen die automobilisten op een positieve wijze aanzetten om op een andere wijze of op een ander tijdstip te gaan reizen. Ter vermindering van enig misverstand: JA21 is beslist tegen een kilometerheffing of spitsheffing.

Ook een vanuit Brussel afgekondigd verbod van verkoop van brandstofauto's per 1 januari 2035 en het instellen van milieuzones om de burger richting het elektrisch rijden te dwingen, wordt niet door JA21 gesteund.

JA21 is voorstander van goed openbaar vervoer, waarbij sprake is van een goede mix van spoor, metro's en sneltrams, stads-, regionale en belbussen. Om het huidige aanbod op peil te houden is een extra investering nodig van circa 0,04 % van het BBP om verdere verschrapping te voorkomen. JA21 wil dat het huidige aanbod niet verder verschaalt en staat dus voor deze extra investering in het openbaar vervoer.

Om tot een verbetering van het openbaar vervoer te komen, met name ook voor de gebieden buiten de Randstad, zal aanzienlijk meer geïnvesteerd moeten worden. Dan komen grote projecten zoals de Lelylijn en de Nedersaksenlijn in beeld. JA21 blijft het belang benadrukken van een gelijk-tijdige aanleg van zowel de Nedersaksenlijn als de Lelylijn. ondanks dat een groot deel van het oorspronkelijk gereserveerde budget naar andere projecten is overgeheveld. JA21 wil dat onderzoek wordt gedaan naar alle mogelijke financieringsbronnen zoals bijdragen van het Rijk, provincies en gemeenten, Europese fondsen en eventueel private investeringen om de aanleg van de Lelylijn volgens het oorspronkelijk tijdspad te realiseren.

JA21 realiseert zich dat Nederland een zeer omvangrijke Vervangings- en Renovatieopgave (V&R-opgave) van een groot deel van de infrastructuur heeft. Veel viaducten, tunnels, sluizen, bruggen, wegen, spoor en keringen bereiken de komende 10-20 jaar het einde van hun levensduur. Duizenden objecten moeten worden vervangen of gerenoveerd. JA21 stelt vast dat structureel een extra investering nodig is van circa 0,5% van het BBP om deze V&R-opgave te kunnen uitvoeren.

JA21 wil:

- ✓ Behoud van vrijheid van autogebruik: verlaging van accijnzen, geen kilometerheffing en geen verbod op brandstofauto's.
- ✓ Het ontmoedigen van autorijden tegengaan. Daarom is en blijft JA21 tegen iedere vorm van rekeningrijden en spitsheffing.
- ✓ Het kwaliteitsniveau van het openbaar vervoer niet verder verschrappen: het verdient daarom een investering van 0,04% van het BBP jaarlijks.
- ✓ Dat alle mogelijke financieringsbronnen worden onderzocht om de Lelylijn toch binnen het oorspronkelijk tijdspad te realiseren.
- ✓ Extra investering in vervanging en renovatie van de infrastructuur van 0,5% van het BBP.

Transport en logistiek

Transport en logistiek zijn van vitaal belang voor onze economie. Sterke logistieke ketens zijn een voorwaarde voor onze internationale concurrentiepositie. JA21 heeft zich de afgelopen jaren in de Tweede Kamer sterk gemaakt voor deze sector en zal dat blijven doen.

JA21 is tegen belastingen en regelgeving die brandstof kunstmatig duurder maken. Fossiele brandstof blijft de komende jaren de dominante energiebron in zowel transport als logistiek. Elektrisch rijden is nog niet geschikt voor grootschalige toepassing bij zwaar transport, lange afstanden en intensief gebruik. De transportsector is mondiaal verweven en een louter nationale afbouw van fossiel is daarmee onrealistisch. Hoewel de transportsector niet onwettig tegenover de elektrificatie van vrachtwagens en bestelbussen staat, is JA21 van oordeel dat de overheid daar een realistisch perspectief tegenover moet zetten. De problemen op het gebied van netcongestie maken de operatie

onmogelijk, laadfaciliteiten ontbreken, de kosten voor ondernemers zijn gigantisch en daarmee ook de financiële gevolgen voor consumenten. Ondernemers mogen niet langer worden opgezadeld met het huidige ondoordachte en onhaalbare beleid rond de elektrificatie van (onder andere) wagenparken. Van dwang kan in dat kader geen sprake zijn.

JA21 wil ruimte voor ondernemers creëren door onnodige regeldruk in de logistieke vergunningverlening af te schaffen en door met minder bureaucratie de transportsector aantrekkelijk te maken voor jonge ondernemers en chauffeurs. Nederland ziet investering in behoud en versterking van binnenvaart, spoor en havens ook als een geopolitieke strategische opgave door ons land minder afhankelijk te maken van buitenlandse spelers en kwetsbare routes.

Ten slotte waarschuwt JA21 tegen het beleid van steeds meer gemeenten om hun binnensteden op slot te gooien voor vrachtwagens en bestel- en bevoorradingsvervoer door het instellen van milieuzones of zero-emissiegebieden. Er ontstaat een lappendeken aan verschillende regelingen over het land wat voor het bedrijfsleven tot een onwerkbare situatie leidt.

JA21 wil:

- ✓ Geen dwingende elektrificatie van zwaar transport en bouwmaterieel.
- ✓ Geen lappendeken aan milieuzones in steden.
- ✓ Minder regeldruk en bureaucratie in de vergunningverlening.

Luchtvaart

Luchtvaart is essentieel voor handel, werkgelegenheid en internationale verbindingen en daarom pleit JA21 voor een stabiele langetermijnvisie waarbij economische groei en technologische verduurzaming worden gecombineerd. Krimp van Schiphol en de andere luchthavens past daar niet bij.

In plaats van beperkende maatregelen zoals vliegbelasting, die JA21 wil afschaffen, moet worden ingezet op innovatie. Schonere brandstoffen (zoals SAF), efficiënter luchtruimgebruik, elektrische en waterstofvliegtuigen en stillere vliegtuigen bieden echte oplossingen. Met tariefdifferentiatie kan het gebruik van vervuilende vliegtuigen worden ontmoedigd. Op kortere afstanden kan de trein een goed alternatief zijn, maar alleen waar het logisch en efficiënt is.

JA21 wil dat commerciële luchtvaart op Lelystad Airport mogelijk wordt en dat de andere regionale luchthavens zoals Groningen Eelde worden versterkt, bijvoorbeeld in de context van het Hydrogen Valley Project. Oplossingen voor geluidshinder voor omwonenden moeten worden gezocht in technologische verbeteringen (zoals Continuous Descent Approaches), geluidsreducerende infrastructuur en een eerlijke compensatieregeling.

Een modern en ordelijk luchtruim is cruciaal en daarom moet het Nederlandse luchtruim worden heringericht voor kortere, directe vliegroutes en flexibel civiel en militair gebruik. Minder omvliegen leidt tot minder uitstoot en minder hinder. De modernisering van het luchtruim is een voorwaarde voor de veiligheid, efficiëntie en een toekomstbestendige luchtvaart in Nederland.

JA21 wil dat Nederland de verkeersveiligheid in de luchtvaart de hoogste prioriteit geeft via strikte regelgeving, moderne veiligheidssystemen en door nauwe samenwerking tussen de overheid en de sector. Internationaal moet Nederland actief meewerken aan een gelijk speelveld zoals via het Europese "single European Sky"-initiatief.

JA21 pleit voor een beleid waarbij groei mogelijk blijft, de milieubelasting vermindert en Nederland een internationaal luchtvaartknooppunt blijft.

JA21 wil:

- ✓ Economische groei hand in hand laten gaan met technologische verduurzaming.
- ✓ De vliegbelasting afschaffen.
- ✓ Geen krimp van Schiphol of andere luchthavens. Commerciële vluchten op Lelystad Airport toestaan.
- ✓ Modernisering van het luchtruim met kortere, directe routes en flexibel gebruik voor civiele en militaire vluchten.

Zorg

'In de zorg dienen patiënt en zorgverlener centraal te staan. Het is tijd voor een dienstbaar, kostenefficiënt systeem dat klaar is voor de toekomst.'

JA21 wil de menselijke maat terugbrengen in de zorg, waardoor patiënt en zorgverlener centraal komen te staan. Hoewel Nederland nog nu nog behoort tot de landen met de beste gezondheidszorg ter wereld, is deze goede kwaliteit niet vanzelfsprekend. Er liggen veel uitdagingen in maatschappelijke en demografische trends, zoals bevolkingsgroei en vergrijzing. Daarnaast bestaan er structurele problemen zoals personeelstekorten en almaar stijgende zorgkosten. Deze uitdagingen in de Nederlandse zorg vragen om een daadkrachtige aanpak; de tijd van pleisters plakken is voorbij.

Naar betaalbare zorg

Meer dan een kwart van de Nederlandse overheidsuitgaven gaat naar de zorg. Bovendien vermindert de verhouding werkenden / niet-werkenden in snel tempo. In 2018 stonden er tegenover elke niet-werkende Nederlander nog 3,6 potentieel werkenden, in 2024 waren dit er nog maar 3,1. Deze trend zal doorgaan. Werkend Nederland kan dus geen stijgende zorgkosten meer dragen. Dit hoeft ook niet. JA21 beperkt de groei van het zorgbudget en maakt de voorgenomen verlaging van het eigen risico ongedaan. Daarnaast willen wij dure infrastructuur beter benutten door deze ook 's nachts en in weekenden efficiënter in te zetten.

Ook medicijnen zijn verantwoordelijk voor een belangrijk deel van de stijging van de zorgkosten. Het daarom is van groot financieel belang om verspilling van nog inzetbare medicijnen tegen te gaan. Een beloningssysteem voor retourneren van deze medicatie helpt om deze vorm van verspilling tegen te gaan. Het aandeel dure geneesmiddelen maakt momenteel daarbovenop zo'n 10% uit van het medisch specialistische zorgbudget. Een sterke groei gaat ten koste van andere zorg. Daarom moet de zogenoemde sluis voor dure geneesmiddelen in stand worden gehouden.

Ten slotte wordt veel dure zorgcapaciteit verspild doordat patiënten zelf niet komen opdagen voor gemaakte afspraken. JA21 wil deze kosten doorberekenen middels een boete als afspraken zonder goede reden worden gemist.

JA21 wil:

- ✓ Minder snelle groei van de uitgaven aan de zorg.
- ✓ De recent voorgenomen verlaging van het eigen risico ongedaan maken.
- ✓ Dure infrastructuur in ziekenhuizen beter benutten.
- ✓ Verzekeraars laten adviseren bij efficiënter gebruik van apparatuur.
- ✓ Verspilling van medicatie tegengaan.
- ✓ Het zonder goede reden missen van zorgafspraken beboeten.
- ✓ Betaalbaarheid van geneesmiddelen bewaken.

Meer handen aan het bed

Het personeelstekort in de zorg is een enorm probleem. Daarbovenop blijkt uit onderzoek van het CBS dat ongeveer 30% van de zorgmedewerkers de komende 10 jaar met pensioen gaat. Het is dus tijd voor concreet en krachtig beleid om deze tekorten aan te pakken zonder veel nieuw personeel te werven. Dit kan, want verpleegkundigen en verzorgenden besteden te veel tijd aan administratie; 10-15% van de tijdsbesteding heeft te maken met kwaliteitssystemen, verantwoording en compliance. Het wetenschappelijk bewijs dat de Nederlandse samenleving iets met deze systemen opschiet is op zijn best mager. De Raad voor de Volksgezondheid spreekt van een “overmatige verantwoordingsdruk”. JA21 hanteert het uitgangspunt van vertrouwen in de zorgprofessional; daar bevindt zich immers de echte kennis. Door het mes te zetten in administratieve- en kwaliteitssystemen waarvan niet of nauwelijks is bewezen dat zij de zorg in Nederland verbeteren, kunnen zoveel ‘zorghanden’ worden vrijgemaakt dat de huidige tekorten compleet verdwijnen.

Ook is het belangrijk om de uitstroom van zorgmedewerkers in te dammen door werken in de zorg aantrekkelijker te maken. Dit begint met voldoende salaris. Zorgprofessionals zijn jarenlang ondergewaardeerd en verdienen meer dan alleen applaus. JA21 wil de salarissen en vergoedingen in de zorg, vooral in de lagere schalen, ten minste met de inflatie laten meestijgen.

JA21 wil:

- ✓ Drastisch snijden in administratieve lasten om daarmee zorgpersoneel vrij te spelen.
- ✓ Salarissen in de lagere schalen mee laten stijgen met de inflatie.

De patiënt écht centraal

JA21 pleit ervoor de burger en diens wensen en behoeften centraal te stellen in de zorgverlening. Burgers moeten meer mogelijkheden krijgen om de regie te voeren over hun eigen gezondheid en zorg. Zinnige zorg moet immers aangepast worden aan de individuele situatie van de patiënt. Vrije artskeuze moet dus behouden blijven.

Om de patiënt centraal te kunnen stellen moet zorg toegankelijk zijn. Dat betekent: dichtbij wat dichtbij kan, verder weg als het moet. De huisarts speelt hierin een cruciale rol en zijn positie moet dus versterkt worden. Hij of zij is immers de persoonlijke dokter met wie je een vertrouwensband hebt. Door specialisten uit het ziekenhuis in wijkposten te laten samenwerken met huisartsen kan veel relatief eenvoudige zorg snel en buiten het ziekenhuis geleverd worden. Zo voorkomen we onnodige wachttijden en wordt zorg toegankelijker. Bovendien scheelt het kosten.

JA21 wil:

- ✓ Vrije artskeuze behouden.
- ✓ Meer zorg in de thuisomgeving van patiënten.
- ✓ De eerstelijnszorg versterken.

Perverse prikkels uit het zorgsysteem

Om de zorg dienstbaarder te maken wil JA21 bestaande perverse prikkels uit het systeem halen. Zorgcontracten zijn al jaren gebaseerd op productie: verrichtingen, bezoeken en opnames. Bestuurders in de zorg worden daarnaast gehinderd door financiële prikkels die productiecijfers vereisen om de omzetdoelstellingen te halen.

JA21 wil in plaats daarvan dat ziekenhuizen gestuurd worden in het leveren van noodzakelijke zorg op basis van een simpel systeem van relevante zorguitkomsten (overleven en kwaliteit van leven) en toegangstijden. JA21 ziet voor het ZorgInstituut een nog belangrijker rol weggelegd om overbodige behandelingen zonder meerwaarde te schrappen. In het verlengde daarvan onderschrijft JA21 het concept van uitkomstgerichte zorg uit het Integraal Zorgakkoord, met het voorbehoud dat er geen nieuwe bureaucratie moet ontstaan.

JA21 wil:

- ✓ Zorg bekostigen op basis van uitkomsten en toegankelijkheid in plaats van productie.
- ✓ Regionale zorgbudgettering.

Aandacht voor ouderen en zwakkeren

De waardigheid van en zorg voor ouderen en zwakkeren vindt JA21 van fundamenteel belang. Een morele en beschaafde samenleving erkent dit en behandelt deze mensen goed. Toch is de zorg voor deze groepen in de laatste jaren steeds verder afgebroken. Een derde van de verzorgingshuizen is gesloten en de eisen voor opname in verpleeghuizen zijn verhoogd.

JA21 is daarom in de eerste plaats voor de terugkeer van de bejaardentehuizen waarin meerdere ouderen wonen en waar zij van gemeenschappelijke faciliteiten gebruik kunnen maken. Daardoor kunnen zij sociale contacten onderhouden. In deze woonomgeving moet de zorg schaalbaar zijn om te voorkomen dat de ouderen door ziekte naar een andere leefomgeving worden verplaatst. Moderne technologie kan dit proces faciliteren.

Volle aandacht verdient ook de wijze waarop de jeugdzorg functioneert. De beoogde transformatie van de jeugdzorg stagneert door een aantal knelpunten zoals het ontbreken van deskundigheid bij gemeenten, gebrek aan samenwerking, geldtekort, administratieve rompslomp en aanbieders van zorg die in zwaar weer verkeren. Wat JA21 betreft wordt de samenwerking in de jeugdzorgregio's steviger aangezet en dienen de regie en dus het budget zo lokaal mogelijk te worden ingericht. Op die manier kan de lokale democratie scherper toezien op een kwalitatief goede uitvoering van de jeugdzorg.

Ook de problematiek in de ggz-sector en in de gehandicaptenzorg is groot en weerbarstig. Er is een groot tekort aan gekwalificeerd personeel en er zijn lange wachtlijsten die de toegang tot essentiële zorg belemmeren. Hierdoor neemt het aantal verwarde personen in de samenleving toe, of krijgen gehandicapten geen passende zorg. JA21 wil de capaciteit van ggz-organisaties vergroten door extra financiering te verstrekken voor de zorg voor patiënten die te kampen hebben met zware psychiatrische problemen. Tenslotte acht JA21 het van groot belang dat er een specifieke arbeidsmarktaanpak komt voor de gehandicaptenzorg. Het benodigde beleid is hier in hoge mate vergelijkbaar met dat van verpleegkundigen en verzorgenden; reductie van administratielasten.

JA21 wil:

- ✓ Terugkeer van bejaardentehuizen waarin zorg schaalbaar is en er voldoende sociale voorzieningen zijn.
- ✓ Scholen beter betrekken bij vroegtijdige signalering van problemen.
- ✓ Gemeenten meer ruimte geven voor passende uitvoering van verplichtingen op lokaal niveau, zonder extra bezuinigingen vanuit het Rijk.
- ✓ Investeren in de ggz om de capaciteit te vergroten.

- ✓ Betere inzet van digitale therapieën en vroegtijdige interventies.
- ✓ Administratieve lasten in de gehandicaptenzorg verminderen.

Maatschappelijke ondersteuning – knaken voor taken

Gemeenten hebben sinds 2015 een deel van de zorgtaken van de rijksoverheid overgenomen op grond van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Gemeenten zijn op basis van deze wet verantwoordelijk voor de ondersteuning van mensen die niet (volledig) zelfredzaam zijn. Zij kunnen daartoe bij de gemeenten budget aanvragen om bijvoorbeeld thuiszorg of dagactiviteiten te betalen, of mantelzorgers te vergoeden. Dit vindt JA21 dusdanig belangrijk dat hier niet verder op bezuinigd mag worden. Om dit alles te bekostigen is de financiële positie van gemeenten van groot belang. De kortingen op het Gemeentefonds waarmee gemeenten worden geconfronteerd, moeten dan ook van tafel. Verder wil JA21 extra investeren in Skaeve Huse: afgelegen woningen waarin mensen begeleid kunnen wonen omdat zij wegens hun gedrag niet in staat zijn in normale woningen te wonen.

JA21 wil:

- ✓ Geen Wmo-bezuinigingen als gemeenten de Wmo-taken goed uitvoeren.
- ✓ Extra investeren in Skaeve Huse.

Medisch-ethische aspecten

We mogen de ethische grondslagen van de gezondheidszorg en de daarop gebaseerde rechten en waardigheid van de patiënt nooit uit het oog verliezen. Regelgeving met betrekking tot zwangerschap, geboorte en levensbeëindiging dient daarom met grote zorgvuldigheid tot stand te komen.

Het recht op abortus is een belangrijk vrouwenrecht waar wij niet aan willen tornen. Door ingrijpende en snelle medisch-wetenschappelijke ontwikkelingen neemt de levensvatbaarheid van het ongeboren kind sterk toe en zal het waarschijnlijk ook blijven toenemen. Het is daarom belangrijk om het maatschappelijk debat over de abortus-termijn te blijven voeren.

Wij steunen de huidige euthanasiepraktijk, die door artsen en patiënten als zorgvuldig wordt ervaren. Verdere uitbreiding van deze wet naar mensen zonder uitzichtloos, medisch lijden of naar wilsonbekwamen, achten wij dus onwenselijk. Het uitgangspunt moet altijd zijn dat voor kwetsbaren in de samenleving zorg toegankelijk is en van hoge kwaliteit.

Ten slotte wenst JA21 op het gebied van gentechnologie en genomica actieve monitoring en passende regelgeving. Zonder internationale afspraken kunnen er ethisch problematische praktijken ontstaan, zoals genetisch toerisme of eugenetica. JA21 wil daarom dat er duidelijke ethische kaders worden gesteld waarmee stigmatisering van mensen met een beperking en onvoorziene gevolgen van genetische manipulatie voor toekomstige generaties worden voorkomen.

Preventie, gezonde levensstijl en sport

JA21 wil extra aandacht besteden aan een gezonde levensstijl en preventie. Uit onderzoek blijkt dat tot wel 20% van de huidige zorgvraag kan worden voorkomen door primaire preventie. Ook secundaire preventie is bewezen effectief. Vroegtijdige detectie van ernstige aandoeningen als hart- en vaatziekten of darmkanker heeft onmiskenbaar grote voordelen. Het is dan ook belangrijk preventie-onderzoeken aan Nederlanders aan te bieden als zij hiervan gebruik wensen te maken.

Sport, sportief bewegen en een gezonde leefstijl zijn in dit kader ook van essentieel belang. Ze bevorderen fysieke en mentale fitheid, sociale interactie, gemeenschapsgevoel en nationale trots. Topsport moet dus op alle niveaus (waaronder vanzelfsprekend ook de sport voor mensen met een beperking) structureel gestimuleerd worden. Ook wil JA21 schoolzwemmen verplicht stellen, zodat ieder kind in Nederland leert zwemmen en daarmee de zwemveiligheid geborgd wordt.

JA21 wil:

- ✓ Meer preventie-onderzoek uitvoeren.
- ✓ Schoolzwemmen verplicht stellen.
- ✓ Topsport blijven stimuleren.

Innovatie

Van kunstmatige intelligentie wordt veel verwacht. In rap tempo worden de AI-applicaties in de Nederlandse samenleving gebruikt. De potentie lijkt enorm. Voor inzet in de zorg is een nationale aanpak nodig. JA21 onderschrijft dit, maar dit zal niet voldoende zijn. Grootschalige inzet van kunstmatige intelligentie (AI) in de zorg vraagt een cultuuromslag binnen instellingen die in veel gevallen nog erg behoudend acteren. JA21 wil van instellingen verlangen dat zij aantoonbaar kennis verwerven op bestuursniveau en concreet beleid maken. Huisartsen en thuiszorg zullen vanuit hun koepels ondersteund moeten worden. Deze koepels dienen deze verantwoordelijkheid op zich te nemen.

JA21 wil:

- ✓ AI actief omarmen en kennis van AI op bestuursniveau vergroten.
- ✓ AI en innovatie prioriteren om toekomstige stijgingen van zorgkosten op te vangen.

Landbouw

'Landbouw en visserij horen bij Nederland. Ze zijn een onlosmakelijk onderdeel van onze economie en van onze cultuur. De sectoren staan onder druk door moderne eisen, vage rekenmodellen en Brusselse bemoeizucht. JA21 kiest niet voor stilstand maar voor oplossingen die werken voor de boer en de visser, voor het dier en de natuur, en daarmee voor de Nederlandse samenleving als geheel.'

JA21 staat pal achter de Nederlandse landbouw- en visserijsector. Deze sector heeft al lange tijd te maken met verstikend beleid, waaronder een vastgelopen stikstofdossier en onrealistische Europese normen. JA21 kiest voor een andere koers waarin boeren, vissers en natuur niet tegenover elkaar, maar naast elkaar worden gezet. Wij staan voor toekomstbestendige sectoren en verzetten ons tegen symboolpolitiek en gedwongen uitkoop van boeren. Met realistische plannen die focussen op rechtszekerheid, economische ruimte en respect voor het platteland biedt JA21 alternatieven voor de huidige stilstand.

Stikstof

Het stikstofdossier houdt Nederland nu al ruim zes jaar in haar greep. Duizenden projecten liggen stil en volgens Bouwend Nederland zorgt het stikstofslot ervoor dat tot 2030 maar liefst 244.000 woningen niet gebouwd kunnen worden. Het is pijnlijk dat onze samenleving jaarlijks miljarden euro's schade oploopt door stilstand, juridische blokkades en onuitvoerbaar beleid. JA21 kiest voor een koers waarin gezond verstand, rechtszekerheid en

economische ruimte centraal staan. Hoewel het stikstofdossier grotendeels een juridisch probleem is, zien wij ook de noodzaak om vergunningverlening vlot te trekken.

JA21 wil af van de kritische depositiewaarde (KDW), die wettelijk voorschrijft hoeveel stikstof een natuurgebied aankan zonder dat de natuur er verslechtert. Op deze manier kan er meer ruimte gevonden worden voor maatwerk, zal er minder kans zijn op juridische blokkades en bovenal zal dit ons minder afhankelijk maken van gebrekkige modellen. Tezamen met de invoering van de rekenkundige ondergrens van 1 mol aan het einde van dit jaar, kan in potentie een groot aantal van de Programma Aanpak Stikstof (PAS) melders geholpen worden. JA21 onderschrijft daarnaast de noodzaak dat alle sectoren een evenwichtige bijdrage leveren.

Tegelijkertijd leven er zorgen over de juridische houdbaarheid van beide maatregelen. Mochten de maatregelen geen stand houden, dan moet er direct doorgeschakeld worden naar een bijstelling van de eerdere plannen. Samen met de Ministeriële Commissie Economie en Natuurherstel moet er gekeken worden naar werkbare punten uit het "Bouwstenendocument emissiereductie landbouw". Het fundament van eventuele nieuwe plannen dient gericht te zijn op geborgde emissiereductie, regionale maatwerkaanpak, agrarisch natuurbeheer, haalbare natuurdoelen en de herijking van Natura2000-gebieden. Het lukraak uitkopen van boeren voor miljarden euro's is waanzinnig kostbaar en doet feitelijk weinig voor onze natuur. JA21 is en blijft fel gekant tegen de gedwongen uitkoop van agrariërs. De weg van pragmatisme biedt daarentegen wel handelingsperspectief. Wij kiezen voor een bredere inzet van technologische innovaties, fiscale regelingen die bijdragen aan een solide voedselproducerende

sector, gecombineerd met vrijwillige extensivering- en beëindigingsregelingen nabij Natura2000-gebieden.

JA21 wil:

- ✓ Steun uitspreken voor het schrappen van de KDW en het invoeren van de rekenkundige ondergrens van 1 mol.
- ✓ Afzien van generieke maatregelen en inzetten op regionale maatwerkpakketten rondom de meest kwetsbare natuurgebieden.
- ✓ Doelsturing via afrekenbare, bedrijfsspecifieke normen, die technisch en economisch haalbaar zijn.
- ✓ Voldoende financiële middelen voor vrijwillige extensiverings- en beëindigingsregelingen.

KRW

JA21 wil een einde maken aan de papieren werkelijkheid omtrent waterkwaliteit. In 2027 moeten alle EU-lidstaten voldoen aan de waterkwaliteitsdoelen die voortvloeien uit de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW). Ons land heeft via een breed scala aan maatregelen ingezet op de realisatie hiervan. Waterbeheerders (waterschappen en Rijkswaterstaat) hebben miljarden geïnvesteerd in het verbeteren van de rioolwaterzuivering en het natuurlijker maken van de inrichting van onze watersystemen. Ondanks al deze maatregelen haalt Nederland, net als meer dan de helft van alle EU-waterlichamen, de KRW-doelen niet omdat veel doelen zijn gebaseerd op theoretische referentiesituaties die in een dichtbevolkt, verstedelijkt en landbou-wintensief land als Nederland praktisch onhaalbaar zijn. Slechts een fractie van de waterlichamen voldoet hierdoor aan de strenge ecologische normen. Bovendien spelen buitenlandse nutriëntenbelasting, technische beperkingen en hoge kosten een rol. Tot 2027 wordt ruim €2,5 miljard geïnvesteerd in waterkwaliteit, met de focus op het

behalen van de KRW-doelen. Toch verwacht het kabinet dat deze doelen op veel plaatsen niet worden gehaald. Dat zegt niet alleen iets over de uitvoering, maar vooral over de haalbaarheid van de KRW-eisen zelf.

JA21 wil:

- ✓ Dat Nederland gebruikmaakt van de juridische ruimte in de KRW om doelen aan te passen of uit te stellen waar deze aantoonbaar onhaalbaar zijn.
- ✓ Een herijking van de KRW-normen op EU-niveau, zodat deze beter aansluiten bij de ruimtelijke realiteit van dichtbevolkte lidstaten als Nederland.

Toekomst landbouwsector

De Nederlandse land- en tuinbouw beslaat ruim 2 miljoen hectare en is daarmee een onmisbaar onderdeel van onze ruimtelijke ordening. Boeren en tuinders behouden dit landschap dagelijks en geven daarmee vorm aan het karakter van Nederland. Via het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) dragen zij aantoonbaar bij aan biodiversiteit en landschapskwaliteit. Landbouw en natuur zijn hiermee geen tegenpolen, maar elkaar versterkende partners in een buitengewoon kostenefficiënt systeem.

Dankzij technologische efficiëntie, korte ketens en sterke samenwerking tussen boeren en kennisinstellingen, weet Nederland bovengemiddelde hoge opbrengsten per hectare en per dier te realiseren. Mede door de bundeling van deze factoren is ons land in staat producten te produceren met een buitengewoon lage milieudruk. De combinatie van kennis, innovatie en schaal levert Nederland een toonaangevende positie op in de wereldwijde voedselproductie. De recentelijke geopolitieke spanningen maken duidelijk dat het belang van voedselzekerheid geen luxe is, maar noodzaak.

JA21 wil de positie van de Nederlandse agrosector de komende jaren blijven ondersteunen door vanuit Den Haag te sturen op lange termijn zekerheid en voorspelbaarheid in het landbouwbeleid. Binnen de agrarische sector hebben bedrijfskeuzes langdurige en structurele gevolgen. Snelle omwentelingen zijn onrealistisch en schadelijk voor vertrouwen en continuïteit. Boeren moeten de ruimte krijgen om te investeren in gewasteelt en in verbeteringen binnen de veehouderij.

JA21 wil:

- ✓ Een voorspelbaar en lange termijn gericht landbouwbeleid dat voedselzekerheid waarborgt en ruimte biedt voor technologische innovatie.
- ✓ Extra middelen voor de beoordelingscapaciteit bij het Ctgb, zodat nieuwe gewasbeschermingsmiddelen sneller kunnen worden toegelaten.
- ✓ Biologische landbouw stimuleren.

Dierenwelzijn

JA21 ziet dierenwelzijn als een morele plicht, niet als een bijkomstigheid. Jaarlijks sterven er duizenden dieren onderweg naar het slachthuis, terwijl anderen zwaar gewond raken tijdens het transport. Dat moet anders. Wij willen kortere vervoersafstanden, betere controles en hardere straffen voor misstanden. De inspectiediensten moeten daar vanzelfsprekend voldoende mensen en middelen voor krijgen. Ook bij stalbranden vallen veel stalbrandslachtoffers; elk jaar maar liefst tienduizenden dieren. Investeren in brandveiligheid mag geen discussiepunt zijn. Wie met dieren werkt, draagt de verantwoordelijkheid om hun welzijn serieus te nemen.

JA21 ondersteunt de transitie naar een meer dierwaardige veehouderij en staat achter het Convenant Dierwaardige Veehouderij.

JA21 wil:

- ✓ Extra geld voor de NVWA voor het toezicht op onder andere veetransporten en slachthuizen.
- ✓ Meer maatregelen vanuit de sector om stalbranden te voorkomen.
- ✓ De versnelling van de dierwaardige veehouderij mogelijk maken door niet alleen ambitie te tonen, maar ook te zorgen voor extra financiële ondersteuning via de bijhorende maatregelpakketten.

De wolf

JA21 is begaan met dierenwelzijn, zoals ook is terug te lezen in onze eerdere verkiezingsprogramma's. Over de wolf is onze partij altijd duidelijk geweest. Het is een majestueus dier, maar op geen enkele manier inpasbaar in ons gecultiveerde landschap. Terwijl boeren en burgers met lede ogen moeten aanzien hoe hun dieren worden verscheurd, houden een aantal partijen hardnekkig vast aan de romantiek van de wilde wolf. Wij geloven niet dat het op de lange termijn houdbaar is om wolven in onze samenleving te integreren. Er bestaan weliswaar subsidies voor het aanschaffen van wolvenrasters, maar er worden grote vraagtekens geplaatst bij de effectiviteit en uitvoering van deze maatregel. We hebben het dan over duizenden kilometers wolvenraster, landschapsvervuiling, kosten, onderhoud, en bureaucratische rompslomp.

De aanvallen op mensen, huisdieren en vee nemen toe en de vele bezorgde e-mails van hobbyboeren en wandelaars onderstrepen het gegeven dat de onrust groeit. Nederland is een dichtbevolkt en intensief gebruikt land met veel infrastructuur, recreatie, landbouw en een hoge veedichtheid. Natuurgebieden zijn versnipperd en liggen midden in het cultuurlandschap. Deze ruimtelijke realiteit maakt het onmogelijk om de wolf op een veilige en verantwoorde manier in te passen. Wij willen een punt zetten achter het wensdenken en bestuurlijke verstopperij spelen. Beheer van de wolf is noodzakelijk voor ons land en daarom kiest JA21 klip-en-klaar voor de bescherming van mensen en hun dieren.

JA21 wil:

- ✓ Zo snel mogelijk duidelijkheid over wat voor Nederland geldt als een gunstige staat van instandhouding van de wolf.

- ✓ Vergoedingen voor wolvenaanvallen en nevenschade moeten ruimhartig en laagdrempelig beschikbaar zijn, zodat boeren na een wolvenaanval snel en eerlijk gecompenseerd worden voor geleden schade.
- ✓ Dat Den Haag uiterlijk in 2026 de randvoorwaarden schept waarmee provincies voortvarend kunnen starten met actief wolvenbeheer. Afschot moet dan ook tot de mogelijkheden kunnen behoren.

Visserij

Vissers vormen een belangrijke schakel in de economische, culturele en ecologische dynamiek van kustgemeenschappen en de visserijketen. Deze ondernemers leveren hun product voor zowel binnenlandse consumptie als wereldwijde export, stimuleren bedrijvigheid bij toeleveranciers en dragen bij aan het beheer van mariene ecosystemen. Het waarborgen van toekomstperspectief voor deze sector is daarom niet alleen van belang voor mensen op zee, maar ook voor de vitaliteit van kustregio's.

JA21 is blij met de beslissing om de garnalenvisserij een nieuwe natuurvergunning te verlenen die tot 2045 geldt. Tegelijkertijd is de nieuwe natuurvergunning gepaard gegaan met het opnemen van een aantal omstreden voorwaarden. Met name de installatie van SCR-katalysatoren is een voorbeeld van het doorgeslagen stikstofbeleid. Eigenaren werden gedwongen hoge kosten te maken voor een verwaarloosbaar effect op de natuur. Dit zet de continuïteit van delen van de visserijsector ernstig onder druk.

JA21 wil:

- ✓ Wet- en regelgeving aanpassen om risicogebaseerde milieubeoordeling mogelijk te maken i.p.v. een rigide toets op elke vorm van uitstoot.
- ✓ Visserijtoegang wettelijk verankeren in de regels voor ruimtelijke ordening op zee.
- ✓ Politieke steun mobiliseren om pulsvisserij opnieuw op de agenda van de EU te zetten als realistisch en milieuvriendelijk alternatief.

Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen

‘JA21 wil onderwijs dat goed geschoolde vakmensen aflevert en intelligente, vrije denkers. Nederlandse normen en waarden zijn leidend in onze cultuur en dus ook in ons media- en kunstlandschap. Doeners, denkers en verbeelders vormen een samenleving; wij kiezen voor een samenleving die gevormd wordt door mensen met kennis, eigen kracht en vrije geesten.

Onderwijs is cruciaal om ervoor te zorgen dat inwoners met elkaar hun land kunnen vormgeven zoals zij willen. Het onderwijs moet zorgen voor mensen die onze veiligheid waarborgen, voor de kennis en vaardigheden die nodig zijn om in dit land te participeren (burgerschap) en voor voldoende expertise in de verschillende economische sectoren. Goed geschoolde mensen zijn nodig in zowel grote sectoren als de bouw, techniek of zorg, als in kleine branches zoals het ambacht. Kortom, onderwijs staat aan de basis van onze brede welvaart.

JA21 wil Nederlands onderwijs dat toonaangevend is in de wereld en zorg draagt voor een toekomst waarin Nederland vaardig en met vertrouwen de uitdagingen van de toekomst aankan. JA21 legt de onderwijslat hoog, voor iedereen die bij het onderwijs betrokken is. Het budget dat voor het basis- en voortgezet onderwijs beschikbaar is, moet daarvoor wat JA21 betreft een andere prioriteit krijgen. Meer geld naar het primaire proces en minder geld naar management, overhead en tijdelijke projecten. Momenteel nemen de reserves in het onderwijs toe, blijft veel geld onbenut en is er een wildgroei aan subsidies. Wij investeren flink in onderwijs ter ondersteuning van onderstaande maatregelen.

De leraar zijn werk laten doen

Goed onderwijs wordt gegeven door hoog opgeleide, vakbekwame en inspirerende docenten. De leraar moet zijn vak verstaan en moet dus diepgaande vakinhoudelijke kennis hebben. Ook moet de docent zijn leerstof op een inspirerende wijze kunnen overbrengen aan de leerlingen. Hij moet dus beschikken over goede didactische en pedagogische vaardigheden. De lerarenopleiding moet kwalitatief hoogwaardig zijn. Daar waar extra investeringen in de opleidingen nodig zijn om de kwaliteit te verbeteren, krijgen deze de steun van JA21.

Helaas stellen we vast dat ondanks alle inspanningen het bedroevend is gesteld wat betreft de basisvaardigheden zoals lezen, taal en rekenen zowel in het primair als het voortgezet onderwijs. JA21 vindt dit onacceptabel; de onderwijskwaliteit moet fundamenteel verbeteren.

Daar zorgt JA21 voor, en wel door de kwaliteiten van docenten maximaal te benutten en hen het vertrouwen te geven dat zij verdienen. Ten eerste door uit te spreken dat de leraar de professional is die met leerlingen en studenten werkt en goed inzicht heeft in de vaardigheden, cognitieve mogelijkheden, inzet en ontwikkeling van leerlingen. De leraar is dan ook als geen ander in staat om een leerling te adviseren. Dat advies moet centraal staan in het bevorderen of laten doorstromen van leerlingen. Niet de wens van de ouders en ook niet de wens van de schoolleiding. Zo komt de juiste leerling op de juiste plek, zonder discussie.

Maar ook wordt een belangrijk deel van de werktijd van docenten geclaimd door een kleine groep leerlingen met gedragsproblemen. Dit gaat ten koste van de lestijd voor de rest van de klas. Ook dit moet stoppen. Daarom komt er wat JA21 betreft een jeugdvoorziening waar jongeren met

gedragsproblemen tijdelijk de zorg kunnen krijgen die zij nodig hebben. Zo keert in de klas de rust terug die leerlingen nodig hebben voor het opdoen van kennis, vaardigheden en inzicht. Ook kostbare werktijd wordt ingezet voor administratief werk. Hiervoor wordt een duidelijke norm ingevoerd. De maximale werktijd die door een docent mag worden besteed aan administratieve lasten wordt vastgesteld op 6%. Als er meer tijd nodig is, worden administratieve werkzaamheden geschrapt.

Door deze maatregelen kan de docent met gezag zijn mooie vak uitoefenen en krijgt hij de waardering die hij verdient. JA21 verwacht dat dit zowel effect zal hebben op de instroom van nieuwe docenten, als op de bereidheid van huidige docenten om langer dan de pensioengerechtigde leeftijd door te gaan of niet teleurgesteld het onderwijs te verlaten.

JA21 wil:

- ✓ Het gezag van de leraar herstellen en zijn advies leidend laten zijn bij het bevorderen of laten doorstromen van leerlingen.
- ✓ Een jeugdvoorziening waardoor leerlingen met gedragsproblemen passende zorg krijgen zonder dat dit de leraar tijd kost.
- ✓ Beperking van de maximale werktijd die door een docent mag worden besteed aan administratieve lasten (max 6%).

Nederlandse normen en waarden

In het onderwijs moeten de Nederlandse normen en waarden zoals de gelijkwaardigheid van man en vrouw en gelijkgeslachtelijke relaties, het je houden aan de wet, rekening houden met de ander, de vrijheid van meningsuiting en religie, de democratische rechtstaat centraal staan. Deze

moeten worden onderwezen, maar vooral ook in het onderwijsprogramma zijn geïncorporeerd en door de schoolleiding en de docent worden gedoceerd. Het onderwijs moet jonge mensen vormen tot weerbare burgers die stevig in hun schoenen staan. Tegelijkertijd moet de school niet een ideologisch opvoedingsinstituut zijn met verplichte indoctrinatie over seksualiteit, religie en normen en waarden. Woke moralisme en verplicht moskeebezoek is aan JA21 niet besteed.

JA21 vindt de sterke groei van het aantal islamitische basis- en middelbare scholen een onwenselijke ontwikkeling, want het draagt bij aan segregatie en van het ontstaan van parallelle samenlevingen. JA21 staat open voor een debat of in het huidige tijdsgewricht artikel 23 van de Grondwet met betrekking tot islamitisch onderwijs nog gehandhaafd kan blijven. JA21 pleit voor een modernisering van artikel 23 GW waarbij eerbiediging van de waarden van de democratische rechtstaat zoals gelijkwaardigheid, vrijheid van geloof en meningsuiting en afwijzing van discriminatie, antisemitisme en haat wordt gewaarborgd. Op de korte termijn zal de inspectie streng erop moeten toezien dat Islamitische scholen een goede invulling geven aan de wet die het burgerschapsonderwijs verplicht stelt.

JA21 wil:

- ✓ Aandacht in het onderwijs voor essentiële Nederlandse waarden en vrijheden, zoals de vrijheid van meningsuiting en gelijkwaardigheid tussen man en vrouw. Ongeoorloofde afwezigheid tijdens lessen die hierop betrekking hebben wordt gesanctioneerd.
- ✓ Een debat over de modernisering van artikel 23 van de Grondwet.

Leerlingen en studenten uitdagen

JA21 is van oordeel dat de kwaliteit van het onderwijs wordt gediend door hoge en heldere eisen aan leerlingen en studenten te stellen. Zij moeten weer worden uitgedaagd te presteren. De teneur in het huidige onderwijs waarbij de eisen steeds worden verlaagd moet wat JA21 betreft worden gekeerd. Er moet aan de poort van een onderwijsgang goed worden gekeken of iemand het niveau aan kan. Zo niet, dan wordt hij niet toegelaten.

Tegelijkertijd moet iemand die eerst op een lager niveau instroomt de mogelijkheid krijgen eenvoudig door te stromen naar een hogere vervolgopleiding.

Complementaire opleidingsstructuur

Nederland heeft een prachtige onderwijsstructuur. Naast het VO kunnen jongeren zich ontwikkelen via het VMBO, MBO, HBO en WO.

De afgelopen jaren is met steun van JA21 extra in het MBO geïnvesteerd. De kracht van het MBO is de kennis en ervaring met jongeren. En ondanks deze kracht, lukt het niet om te zorgen voor voldoende instroom van vakmensen en krijgt bijna de helft van de MBO's van de Inspectie voor het Onderwijs een onvoldoende.

Volwassenen die hun werk zien verdwijnen zijn niet op hun plek in het MBO. Een opleidingsstructuur die past bij hun achtergrond en levensfase, kan ervoor zorgen dat zij tot de pensioengerechtigde leeftijd op de arbeidsmarkt actief blijven. Hierbij is ook aandacht voor ambachtsslieden nodig.

JA21 wil:

- ✓ Extra aandacht geven aan basisvaardigheden.
- ✓ Leerlingen en studenten uitdagen in plaats van de kwaliteit van onderwijs verlagen.
- ✓ Extra investeringen in opleidingen die de kwaliteit van de leraren verbeteren.
- ✓ Het grote aantal subsidieregelingen tot een minimum beperken.

Hoger Onderwijs en Wetenschap

Nederland staat wereldwijd bekend om de hoge kwaliteit van haar hoger onderwijs. Voor ons land als kenniseconomie is het van absoluut belang dat we deze toppositie weten te behouden. De bezuiniging op het wetenschappelijk onderwijs van €500 miljoen moet wat JA21 betreft dan ook ongedaan worden gemaakt.

Kennisinstellingen in het hoger onderwijs worden naar rato van studentenaantallen door de rijksoverheid gefinancierd. Dit zorgt voor een 'perverse prikkel' om aantrekkelijke studies aan te bieden die vooral aansluiten bij de leef- en denkwereld van de aankomende student. Deze zogenaamde 'pretstudies' vinden nauwelijks aansluiting op de beroepspraktijk in een Nederlandse economische sector. Het financieringsmodel zorgt er ook voor dat het werven van internationale studenten een verdienmodel is geworden. Dat gaat ten koste van Nederlandse studenten, bijvoorbeeld door de enorme druk op de woning- en kamermarkt.

Het gebruik van Engels als taal waarin het onderwijs wordt gegeven, leidt veelal tot een verarming van de academische vorming omdat studenten en docenten ondanks goede kennis van het Engels zich toch minder genuanceerd en breed kunnen uitdrukken. Dit gaat ten koste van de diepgang van

het onderwijs. JA21 pleit er dan ook voor om het Nederlands weer als de academische taal centraal te stellen met uitzondering van de internationaal gerichte studies.

JA21 pleit ervoor een groter deel van het budget als vaste voet toe te kennen onafhankelijk van de studentenaantallen, dit zorgt voor stabiliteit ook voor de onderwijsinstellingen in met name de regio's die nu mede afhankelijk zijn van buitenlandse studenten aantallen. Voorts dient de financiering te worden gebaseerd op kwaliteit en maatschappelijke impact. Het Rijk moet sturen door de bekostiging afhankelijk te maken van of voldaan wordt aan een maatschappelijke behoefte of vraag vanuit het bedrijfsleven.

Het universitaire en HBO onderwijs moet een plek zijn waar kennis wordt opgedaan, waar geleerd wordt na te denken en waar de student zich breed kan ontwikkelen. Daar past geen beïnvloeding bij door activisme of intimidatie onder invloed van ideologische stromingen. Ons onderwijs hoort vrij van activisme te zijn. De docent moet zijn persoonlijke of maatschappelijke overtuigingen niet aan zijn studenten opdringen. JA21 is van oordeel dat de universiteiten en HBO-instellingen moeten zorgen voor een veilige omgeving bijvoorbeeld door kaders te stellen wat betreft het 'activisme-vrij' zijn van de collegebanken en gebouwen, door uit te spreken dat ideologische beïnvloeding niet wordt getolereerd en bij schending tot ontslag kan leiden, door tijdig in te grijpen wanneer actiegroepen het onderwijsproces verstoren door de onderwijsgebouwen binnen te dringen en vernielingen aan te richten én schade op de daders te verhalen.

De besturen van de Nederlandse universiteiten en hogescholen dienen pal te staan voor al hun Joodse studenten die zonder intimidatie het lesprogramma moeten kunnen

volgen. Voor oplevend antisemitisme kan geen plaats zijn en dat betekent ook dat Nederlandse universiteiten en hogescholen niet moeten zwichten wanneer druk wordt uitgeoefend om banden met Israelische onderwijsinstellingen op te schorten of te beëindigen.

JA21 onderschrijft de ambitie van het Rijk om in 2030 3% van het BBP te investeren in research & development.

JA21 wil:

- ✓ Een financieringsmodel op basis van kwaliteit, relevantie en maatschappelijke impact i.p.v. op basis van het aantal studenten;
- ✓ Ongedaanmaking van de bezuiniging op het wetenschappelijk onderwijs van €500 miljoen;
- ✓ Minder instroom van buitenlandse studenten en voorrang bij inschrijving en huisvesting van Nederlandse studenten;
- ✓ Het Nederlands weer centraal staat als de taal waarin in het onderwijs wordt gegeven op universiteit en hogeschool (uitzonderingen daargelaten).

Cultuur

JA21 onderschrijft het belang van de kunst- en cultuursector in de Nederlandse samenleving. Het is het zout in de pap. Het zet aan tot denken en je hoeft het er niet mee eens te zijn of het mooi te vinden. Toch is vanuit het perspectief van JA21 wel het nodige aan te merken. De sector kijkt al decennialang vanuit een links ideologische tunnelvisie naar de samenleving. Het tegengeluid krijgt nauwelijks een plek; diegene die een kritisch geluid laat horen, loopt het risico te worden gecancelled.

JA21 staat daarentegen voor een pluriforme kunst en cultuursector waarbij juist wel de verschillende ideologische

invalshoeken een plek krijgen. En zeker hoort daarbij de herwaardering van Nederlandse tradities, taal en culturele symbolen. Wat JA21 betreft moet er significant minder overheidsgeld naar de uitvoerende kunsten: subsidie is juist niet goed voor een bloeiende cultuursector. Waar JA21 wel geld aan wil besteden is aan het behoud, de restauratie en het toegankelijk maken van ons cultureel erfgoed (zoals digitalisering van archieven en kwetsbare boeken).

Wat betreft JA21 moet de rol van de NPO worden teruggebracht tot twee publieke zenders met nieuws, satirische, muziek, sport, documentaires, geschiedenis, debat, achtergrond en duiding. Louter entertainment kan aan de commerciële omroepen worden overgelaten. Ledenomroepen worden afgeschaft.

De nieuwsvoorziening door de NPO moet neutraal, objectief en pluriform zijn. Van de NPO mag worden geëist dat zij consequent zelfkritisch is op deze aspecten van haar nieuwsvoorziening en maatregelen treft wanneer die neutraliteit, objectiviteit en pluriformiteit door grote delen van de bevolking in twijfel wordt getrokken. Dit heeft alles met de geloofwaardigheid van de Nederlandse publieke omroep te maken en dat raakt rechtstreeks het vertrouwen van de burger in de rechtsstaat en de democratie.

JA21 wil:

- ✓ Een pluriform cultuurklimaat stimuleren waarbij Nederlandse tradities, taal en cultuuruitingen in voldoende mate aan bod komen.
- ✓ Dat de cultuursector minder afhankelijk wordt van structurele subsidies en meer het particulier en commercieel initiatief wordt gestimuleerd.
- ✓ Dat de NPO tot twee zenders wordt teruggebracht voor nationale gebeurtenissen, sport, debat en cultuur met afschaffing van de ledenomroepen. De NPO organisatie moet neutraliteit, objectiviteit en pluriformiteit van haar nieuwsvoorziening zelf te waarborgen.

Energie en klimaat

‘JA21 kiest voor een betrouwbaar, betaalbaar energie- en klimaatbeleid op Nederlandse voorwaarden. Kernenergie staat hierin centraal.’

Het Nederlandse energie- en klimaatbeleid moet gebaseerd zijn op betrouwbaarheid en betaalbaarheid. Maar onze energie is niet meer betaalbaar en niet meer betrouwbaar. Door de ingezette energietransitie schieten de energieprijzen omhoog, wankelt de leveringszekerheid en kunnen bedrijven en complete woonwijken niet op het stroomnet aangesloten worden. Bovendien is betrouwbaarheid, en dus energiezekerheid met de toenemende geopolitieke onzekerheden, steeds belangrijker. Energie is geen ideologisch vraagstuk, maar een fundament voor een welvarende en sterke economie. JA21 wil naar een energiesysteem dat werkt, met betaalbaarheid en betrouwbaarheid voorop. Wij kiezen daarom voor kernenergie, strategisch omgaan met fossiele brandstoffen en betaalbaarheid. De huidige klimaatdoelstellingen zijn vaak onrealistisch en leveren twijfelachtig resultaat op. JA21 kiest daarom voor een nuchtere en realistische koers. In plaats van eenzijdig te proberen het wereldwijde klimaat te sturen, zetten wij in op klimaatadaptatie: het versterken van onze samenleving, infrastructuur en economie tegen de gevolgen van klimaatverandering.

Dat betekent gerichte investeringen in waterbeheer en dijken, een energievoorziening die betaalbaar én betrouwbaar is, en technologische innovaties die Nederland weerbaar maken. Niet dogmatisch, maar pragmatisch. Zo beschermen we onze samenleving en onze welvaart, zonder ons land op te zadelen met torenhoge kosten en symboolpolitiek.

JA21 wil:

- ✓ De balans weer terug: een energiesysteem gebaseerd op betrouwbaarheid en betaalbaarheid.
- ✓ Betaalbare energie voor gezinnen en bedrijven.
- ✓ Energiesoevereiniteit; nationale zeggenschap over de energiemix. Niet Brussel, maar Nederland bepaalt zelf hoe we energie opwekken.
- ✓ Inzetten op kernenergie en klimaatadaptatie.
- ✓ Fossiele brandstoffen niet afschrijven zolang er geen volwaardige alternatieven zijn.

Betrouwbare energie & strategische keuzes

We hebben in Nederland een hoogwaardige energiesector, maar toch zien we bedrijven sluiten of vertrekken naar landen met lagere energiekosten en minder regeldruk. Bedrijven worstelen met netcongestie, eindeloze verguningsprocedures en energiekosten die torenhoog zijn vergeleken met onze buurlanden. Bedrijven vertrekken naar het buitenland als er niets verandert en ook gezinnen en ouderen komen steeds meer in de knel door de alsmaar stijgende energieprijzen.

We moeten erkennen dat duurzame energie nog geen volwaardig alternatief is voor energie opgewekt door fossiele brandstof, en dat het versneld loslaten van fossiele brandstoffen grote effecten heeft voor de betrouwbaarheid en de betaalbaarheid van ons energienet. Het Nederlandse energienet kan nog niet volledig op kernenergie draaien en daarom moeten we de fossiele sector niet afschrijven. Bedrijven en gezinnen kunnen nog niet zonder en moeten hiervoor niet bestraft worden. Wij maken daarom de strategische keuze om onze fossiele sector en infrastructuur te behouden zolang duurzame kernenergie nog geen volwaardig alternatief is. Dit is een keuze voor zekerheid,

betrouwbaarheid en betaalbaarheid, een keuze die we moeten maken tijdens de geopolitieke onrust die we nu doormaken.

JA21 wil:

- ✓ Een gelijk speelveld voor onze energiesector door regelgeving gelijk te trekken met omringende landen zoals Duitsland en België. Bovenop Europese regels introduceren we geen nationale klimaatheffingen of andere klimaatregelgeving.
- ✓ Kiezen voor aanpassing aan het klimaat door investeringen in dijken, watermanagement en klimaatbestendig bouwen.
- ✓ Onze betrouwbare fossiele infrastructuur behouden: kolen- en aardgascentrales niet sluiten.
- ✓ Onze energiesector beschermen door in te zetten op betaalbare en betrouwbare kernenergie.
- ✓ Netcongestie oplossen door inzet kernenergie: kernenergie is minder belastend voor het energienet waardoor netcongestie makkelijker op te lossen is.
- ✓ Duurzaamheid alleen ondersteunen als het rendeeft. Vergunningsprocedures versnellen we voor kernenergieprojecten en voor aansluitingen op het energienet.
- ✓ Aardgas blijven gebruiken en de doelstelling aardgasvrij in 2050 loslaten. In Groningen mag aardgas op een verantwoorde manier gewonnen (blijven) worden en we intensiveren de gaswinning in de Noordzee. In Groningen intensiveren en versnellen we de versterkingsoperatie.
- ✓ Leveringszekerheid garanderen door in te zetten op een capaciteitsmechanisme, waardoor gas- en kolencentrales klaar kunnen staan om bij te springen als zonne- en windenergie onvoldoende stroom opleveren.
- ✓ Met prioriteit inzetten op uitbreiding en versterking van het elektriciteitsnet, werk maken van opslagmogelijkheden.

- ✓ Voor kernenergie kiezen in plaats van windturbines en zonneparken. Daar waar vanuit beleid van vorige kabinetten nog windturbines op land moeten worden geplaatst, wil JA21 strenge afstandsnormen, zoals in Denemarken, om schadelijke gezondheidseffecten voor omwonenden te voorkomen.
- ✓ Stoppen met de massale aanleg van nieuwe warmtenetten en de invoering van de Wet collectieve warmte en de Wet gemeentelijk instrumentarium warmtetransitie terugdraaien.

Kernenergie

Kernenergie is voor JA21 de toekomst: het is duurzaam, biedt zekerheid, creëert banen en zorgt voor innovatie. Het is daarmee een onmisbare pijler in een betrouwbaar en betaalbaar energiesysteem. Het is een stabiele energiebron die ook meteen het leveringszekerheidsprobleem oplost, en een minder grote druk op het energienet zet dan wind- en zonne-energie, zodat netcongestie een relatief kleiner probleem zal zijn. Kernenergie is dus de structurele oplossing voor de toekomst.

De afgelopen kabinetten hebben te weinig ambitie getoond om van kernenergie een serieus alternatief te maken. JA21 wil in tegenstelling tot eerdere kabinetten werk maken en een groot nationaal kernenergieoffensief starten: snel en grootschalig investeren in nieuwe kerncentrales en innovatieve oplossingen zoals SMRs (kleine kerncentrales). Landen als Frankrijk en Zweden zijn ons hierin voor en laten zien dat het kan. Kernenergie verdient wat JA21 betreft dus een volwaardige plaats als fundament in ons energiesysteem.

JA21 wil:

- ✓ Ten minste 20 Gigawatt aan nieuwe kerncentrales realiseren in de komende 25 jaar.
- ✓ Zo snel mogelijk beginnen met de gefaseerde bouw van vier kerncentrales.
- ✓ Meerdere SMR's (kleine kerncentrales) laten produceren in Nederland vóór 2035.
- ✓ Langetermijngaranties bieden zodat kerncentrales commercieel rendabel gebouwd kunnen worden.
- ✓ Investeren in thoriumtechnologie en methoden voor het hergebruiken van kernafval.
- ✓ Een staatssecretaris voor kernenergie aanstellen voor effectieve uitvoering.

Energietransitie en betaalbaarheid

Het ideologisch gedreven energiebeleid raakt Nederlandse gezinnen en bedrijven flink in de portemonnee. Het aandeel belastingen als onderdeel van de totale energierekening is in Nederland het hoogste van Europa. Al jaren raken middengroepen in de knel door dit aspect van de energietransitie. JA21 wil deze trend keren en betaalbaarheid als uitgangspunt voor ons energiebeleid nemen.

JA21 wil:

- ✓ De btw op energie verlagen.
- ✓ Het Opslag Duurzame Energie-onderdeel binnen de energiebelasting schrappen.
- ✓ Geen belastingen als pressiemiddel om Nederlanders een andere, 'duurzamere' levensstijl op te dringen.
- ✓ Een strenge afstandsnorm van 10 keer de masthoogte voor windturbines.
- ✓ Vol inzetten op isoleren van woningen.

Defensie en Buitenlandbeleid

‘JA21 wil fors investeren in een krijgsmacht die ook in de toekomst in staat zal zijn om de Nederlandse belangen te beschermen’

De belangrijkste kerntaak van de overheid is het beschermen van de Nederlandse burgers en belangen. Daarvoor is een efficiënte, goed uitgeruste en schaalbare krijgsmacht cruciaal. De jarenlange verwaarlozing van Defensie heeft ons kwetsbaar gemaakt in een wereld die steeds instabieler wordt. Een geordende krijgsmacht draagt immers bij aan de autonomie van ons land. JA21 heeft de afgelopen jaren bewezen dé defensiepartij van Nederland te zijn, met onder meer de hoogste doorerekende defensie-uitgaven in het verkiezingsprogramma voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2023, en het wettelijk verankeren van de 2% NAVO-norm. Met onze voorstellen versterken we onze defensiecapaciteit verder, met het oog op de toekomst.

De wereld verschuift naar een instabieler multipolaire orde waarin grootmachten als Rusland en China actief proberen het Westen te ondermijnen, terwijl ook middenmachten steeds onafhankelijker opereren. Dit resulteert in een toename van conventionele, maar ook hybride dreigingen zoals cyberaanvallen, sabotage en desinformatiecampagnes. Dit maakt Nederland als handelsnatie en NAVO-knooppunt bijzonder kwetsbaar. Nederland moet zelfstandig in staat zijn haar burgers, grondgebied en vitale belangen te verdedigen – te land, ter zee, in de lucht, in de ruimte, en in het cyberdomein. Hierbij is voortzettingsvermogen, de capaciteit van Defensie om inzet langdurig vol te houden, een essentieel onderdeel van een geloofwaardige afschrikking. Dit alles vraagt om acute investeringen in personeel, materieel, opleidingen, munitie, infrastructuur en vastgoed.

De krijgsmacht moet op innovatieve wijze de laatste technologische ontwikkelingen toepassen in de organisatie, waaronder met de integratie van drones en AI. Ook vergroten we het aantal oefenterreinen in Nederland om de geoefendheid van onze eenheden veilig en effectief op peil te houden. Defensie krijgt hiervoor een uitzonderingspositie op wet- en regelgeving. Daarnaast wil JA21 naast hoog- ook productie van laagtechnologische munitie in Nederland. Dit moet met het aangaan van lange-termijn orders economisch levensvatbaar worden gemaakt.

Een schaalbare, moderne en aantrekkelijke krijgsmacht

JA21 streeft naar een schaalbare krijgsmacht van circa 200.000 medewerkers – militairen, burgers en reservisten – in 2035. Om meer personeel te werven en te behouden, moeten de arbeidsvoorwaarden voor defensiepersoneel worden verbeterd en moet er meer maatschappelijke en politieke waardering komen voor hun werk. We zetten in op een uitbreiding van het dienjaar, dat jongeren op een laagdrempelige manier de mogelijkheid biedt een jaar lang bij Defensie te werken. Daarnaast willen wij toewerken naar de invoering van verplichte elementen van dienstplicht naar Scandinavisch voorbeeld. Denk hierbij aan het verplicht oproepen van zo'n 5% van de jongeren die de jaarlijkse defensie-enquête invullen. De uitverkorenen kunnen later pronken met de dienstitijd op hun CV, werkgevers weten immers dat ze uit goed hout gesneden zijn. Publiek-private samenwerking wordt uitgebreid via initiatieven rondom deeltijdreservisten uit het bedrijfsleven. Blijvende aandacht en waardering voor veteranen is ten slotte de hoeksteen van fatsoenlijk personeelsbeleid. JA21 wil dit intensiveren door veteranen gratis toegang te verschaffen tot culturele activiteiten en door financiële ondersteuning vanuit het Rijk mogelijk te maken om ontmoetingscentra voor veteranen open te houden.

JA21 wil:

- ✓ Een krijgsmacht die volledig voldoet aan de opgedragen taken ter verdediging van het Nederlands grondgebied en NAVO-grondgebied.
- ✓ De marine voorzien van onderzeebootbestrijdingseenheden, moderne fregatten en UAV's. We versterken de maritieme ondersteuningsbases in Vlissingen en Eemshaven.
- ✓ De landmacht versterken om langdurig achtereen te kunnen opereren: meer gevechtskracht, inclusief tankcapaciteit, artillerie, grondgebonden luchtverdediging en meer eigen logistieke middelen.
- ✓ De luchtmacht uitbreiden met meer F35's, extra helikoptercapaciteit en tactische en strategische luchttransportmiddelen. Nederland investeert bovendien in satellietcapaciteit en digitale beveiliging van communicatie- en informatie-infrastructuur.
- ✓ Groeien naar een schaalbaar personeelsbestand van 200.000 militairen, reservisten en burgers.
- ✓ Flinke verbetering van arbeidsvoorwaarden, doorgroeimogelijkheden en maatschappelijke waardering voor defensiepersoneel. Uitbreiding van het dienstjaar en toewerken naar verplichte elementen van dienstplicht naar Scandinavisch model.

Lineair naar de 5% in 2035

Wij werken lineair toe naar 3,5% + 1,5% van het nationaal inkomen aan defensie(gerelateerde)-uitgaven in 2035. Jaarlijks niet-benutte middelen worden ondergebracht in het bestaande Defensiematerieelbegrotingsfonds, waarmee grote materiële investeringen mogelijk blijven zonder het jaarbudget te belasten. Voor de defensie-industrie schrappt JA21 belemmerende regelgeving en zet het in op langdurige opdrachten binnen Nederland. Alleen zo

kunnen we onze krijgsmacht en onze defensie-industrie effectief en verantwoord opbouwen.

Strategische oriëntatie

Nederland is een handelsland en logistiek knooppunt. Het grootste deel van onze import en export komt over zee. De bescherming van vitale infrastructuur en maritieme aanvoerroutes is voor onze samenleving van levensbelang. De veiligheid van de Koninkrijkseilanden in de Caribische Zee moet Nederland zelfstandig kunnen garanderen.

We bevestigen onze loyaliteit in NAVO-verband, militair, diplomatiek en financieel. Tegelijk blijven we als eerste alert op onze eigen soevereiniteit, en steunen dus geen EU-leger buiten NAVO, geen militair optreden zonder Nederlands belang, en geen afhankelijkheid van Amerikaanse ondersteuning voor strategische capaciteiten.

Een weerbare samenleving

Veiligheid begint niet bij Defensie alleen. JA21 wil de weerbaarheid van onze samenleving vergroten – fysiek en mentaal. We onderzoeken de mogelijkheden voor een moderne variant van de Burgerbescherming, breiden de Nationale Reserve uit en stimuleren lesprogramma's over civiele paraatheid en digitale dreigingen. Ook bedrijven worden betrokken bij crisisvoorbereiding.

JA21 wil:

- ✓ De Koninklijke Marechaussee (KMAR) laten groeien met extra middelen voor grensbewaking, infrastructuurbescherming en samenwerking met civiele veiligheidsdiensten.
- ✓ Lineair groeien naar uitgaven van 5% van het BBP in 2035.
- ✓ Geen EU-leger en geen militaire inzet zonder aantoonbaar Nederlands belang of mandaat.
- ✓ De Nederlandse defensie-industrie versterken door minder belemmerende regelgeving en vergunningseisen, en door het verstrekken van langdurige opdrachten. Zo stimuleren we innovatie en werkgelegenheid in eigen land.

Buitenland

Nederland behoort sinds jaar en dag tot de meest toonaangevende handelslanden ter wereld. We verdienen een derde van onze nationale boterham buiten onze landsgrenzen. De verbindingen met het buitenland hebben Nederland welvarend gemaakt. Op de achtergrond hebben onze militaire bondgenootschappen de stabiliteit van deze handelsstromen gegarandeerd. De laatste decennia hebben mensenrechten- en klimaatbeleid juist prominent gestaan in de Nederlandse buitenlandpolitiek. Er vloeien miljarden naar ontwikkelingshulp, waarbij het bijvoorbeeld niet uitmaakt dat een land als Pakistan een peperduur kernarsenaal verkiest boven haar eigen onderwijsbegroting, die Nederland en de EU op hun beurt met miljoenen euro's ondersteunen. Nederland is toe aan realistisch buitenlandbeleid. JA21 wil dat de voor ons zo cruciale handel en samenhangende veiligheid topprioriteit krijgen. De dominee moet plaatsmaken voor de koopman.

De stabiliteit en voorspelbaarheid in de wereld nemen af. De Verenigde Staten willen zich heroriënteren op Azië, China is uit op een technologische koppositie, en Rusland en Iran destabiliseren het Europese continent en haar grensregio's. Om deze uitdagingen aan te gaan wil JA21 dat de trans-Atlantische band met Canada, de Verenigde Staten en Latijns-Amerika wordt versterkt op basis van gelijkwaardigheid. We trekken na jarenlange achterstand op defensievlak ons been bij en zorgen dat strategische afhankelijkheden worden uitgebalanceerd. We steunen Oekraïne, Israël en Taiwan in hun existentiële strijd. We scharen ons achter onze bondgenoten wanneer dat nodig is, ook als dat niet direct de populariteitsprijs oplevert.

Het Nederlandse belang staat met JA21 weer op één. Als handelsland zijn we gebaat bij handelsverdragen die nieuwe markten aanboren voor onze economie. De Europese Commissie moet de handschoen oppakken in het sluiten van (reeds klaarliggende) akkoorden met andere landen. Deze handelsverdragen bieden Nederland de mogelijkheid haar welvaart te versterken en toeleveringsketens te diversifiëren waarmee geopolitieke schokken beter geabsorbeerd kunnen worden.

JA21 pleit voor de beperking van ontwikkelingsgeld tot met name onpartijdige humanitaire hulp, zoals in Soedan en Gaza, en het realiseren van opvang in de regio. Ontwikkelingslanden zijn meer gebaat bij verweven handelsbanden dan bij de financiële injecties van de laatste decennia. Alleen eerlijke handelsafspraken en lokaal draagvlak voor corruptiebestrijding, overheidshervorming en onderwijsinvestering kunnen leiden tot de juiste omstandigheden voor stabiele, duurzame ontwikkeling. Dit moet niet van buitenaf opgelegd worden, dit werkt immers vaker averechts of wordt zelfs als "neo-koloniaal" ervaren.

Met realistischer buitenlandbeleid kan Nederland ondanks beperkte invloed een positieve impact bewerkstelligen voor haar welvaart en veiligheid.

JA21 wil:

- ✓ Handelsverdragen sluiten om banden met het buitenland en eigen welvaart te versterken.
- ✓ Ontwikkelingshulp beperken met een focus op noodhulp.
- ✓ Inzetten op versterking van de trans-Atlantische band met de Verenigde Staten, Canada en Latijns-Amerika.
- ✓ De banden met onze bondgenoot Israël bekrachtigen met het verplaatsen van de Nederlandse ambassade naar Jeruzalem.
- ✓ Oekraïne onverminderd steunen in haar strijd voor onafhankelijkheid maar niet toelaten tot de NAVO en de Europese Unie.
- ✓ Niet meegaan in het toenemende anti-Amerikanisme: Nederland en de Verenigde Staten zijn bondgenoten. Tegelijkertijd bouwen we aan een meer gelijkwaardige relatie door eenzijdige afhankelijkheden te verminderen en Defensie te versterken.
- ✓ Behoedzaam Chinabeleid met oog voor onze nationale veiligheid, privacy en kritieke infrastructuur. Extra veiligheidswaarborgen hoeven dialoog met China niet in de weg te staan. Integendeel, het verschaft Nederland juist een sterkere uitgangspositie.

Israëliisch-Palestijns conflict

Het Midden-Oosten is al decennialang een brandhaard die onder meer gedomineerd wordt door het Israelisch-Palestijnse conflict, dat ook de Nederlandse samenleving diep verdeelt. Een tweestatenoplossing lijkt als gevolg van de barbaarse Hamas-aanval van 7 oktober 2023 helaas

voor langere tijd onmogelijk geworden. Van Israël mag niet worden geëist dat zij akkoord gaat met een Palestijnse staat in Gaza en op de Westelijke Jordaanoever met het risico van het voortbestaan van het Hamas-bewind en de continuering van terreuraanvallen. JA21 pleit daarom voor een koerswijziging van het Nederlandse beleid ten aanzien van dit conflict. Nederland moet pleiten voor het beëindigen van de overerfbare vluchtelingenstatus van de Palestijnen. De Arabische landen waar veel Palestijnen al decennialang leven, moeten hen als volledige burgers van die landen erkennen en opnemen. Palestijnen moeten de realiteit erkennen dat de Joodse staat Israël bestaat en dat geen sprake kan zijn van een recht op “terugkeer” van Palestijnen die verblijven in aangrenzende landen naar het internationaal erkende grondgebied van de staat Israël. Totdat een tweestatenoplossing weer mogelijk wordt, zullen internationale garanties moeten worden geboden aan de Palestijnse inwoners van Gaza en de Westelijke Jordaanoever op een goed en veilig leven met perspectief. Israël draagt hier vanzelfsprekend evenveel verantwoordelijkheid voor. In dat kader is JA21 van oordeel dat Nederland de Abraham-akkoorden, die de relaties tussen Arabische landen en Israël normaliseren, actief moet ondersteunen vanuit het door de VS geïntroduceerde concept van “peace through prosperity”. Dit moet zich voltrekken met garanties van de Golfstaten en Egypte.

Europese Unie

‘De Europese Unie moet zich leren beperken. De EU moet terug naar haar kerntaken waarmee we onze soevereiniteit behouden en economische groei kunnen veiligstellen.’

JA21 kijkt kritisch en realistisch naar de huidige Europese Unie. Opgericht om vrede en welvaart te bevorderen via economische samenwerking, heeft de EU Nederland als open handelsland veel gebracht. Op economisch terrein liggen bovendien nog volop kansen, bijvoorbeeld door het voltooiën van de kapitaalmarktunie en het sluiten van handelsakkoorden met andere economische blokken. Tegelijkertijd is de Europese Unie uitgedijd tot een politieke Unie. Nederland levert aan de lopende band, zonder wezenlijke en doeltreffende raadpleging van de Nederlandse bevolking, politieke en economische soevereiniteit in. Zo liggen Brusselse natuurrichtlijnen aan de basis van het nationale stikstofslot, verhoogt de EU lasten voor huishoudens met onhaalbare klimaatdoelen en hebben ondernemers te maken met verstikkende overregulering. JA21 wil dat de Europese Commissie zich bezighoudt met waar zij voor is opgericht, leert bevoegdheden terug te geven aan de lidstaten, en geen geitenpaden blijft zoeken om haar invloed uit te breiden.

Onze open economie is gebaat bij een sterke gemeenschappelijke markt. JA21 ziet hierin potentie voor meer banen, welvaart en groeikansen voor Nederlandse bedrijven. De Europese Unie verliest deze kerntaak helaas meer en meer uit het oog. Zij houdt zich ogenschijnlijk liever bezig met duurzaamheid, het sociale domein en bestuurlijke hervormingen. Zo blijft de voltooiing van de kapitaalmarktunie achter, hetgeen private investeringen belemmert. Tegelijkertijd krijgen bedrijven wel te maken

met verstikkende regelgeving, zoals nieuwe groene rapportageverplichtingen onder de CSRD. Ook wordt gewerkt aan plannen voor een Europese industriepolitiek, onder de noemer van een “Clean Industrial Deal”. Het Draghi-rapport onderschrijft in delen dit pleidooi voor een gestuurde economie. JA21 vindt dat Nederland hier uiterst kritisch tegenover moet staan en samen met andere landen moet sturen op EU-beleid dat juist gericht is op vrije concurrentie en liberale economische groei.

JA21 wil:

- ✓ Een Europese Unie die functioneert als economisch samenwerkingsverband.
- ✓ Geen enkele stap richting een federaal Europa, en dus ook geen verdragswijzigingen die tot verdere overdracht van bevoegdheden leiden. Er moet juist ruimte ontstaan om bevoegdheden terug te geven aan lidstaten.
- ✓ Voltooiing van de kapitaalmarktunie.
- ✓ Geen Europese industriepolitiek zoals voorgesteld onder de “Clean Industrial Deal”.
- ✓ Versterking van de gemeenschappelijke markt en het sluiten van handelsverdragen om de economische en geopolitieke positie van Nederland te versterken.

Een wendbare Europese Unie

JA21 staat voor een veel slankere Europese Unie. Er moet strikt worden nagezien op verdere uitdijning en soevereiniteitsoverdracht. Sterker nog, de Europese Unie moet via afdwingbare besluiten in de Raad bevoegdheden teruggeven aan de lidstaten. De Nederlandse regering moet inzetten op een lagere EU-begroting, de nationale afdrachten niet laten verhogen en gezamenlijke EU-schulden blokkeren.

De Europese Commissie heeft kenbaar gemaakt in te zetten op niets minder dan een verdubbeling(!) van de EU-begroting, het zogenaamde Meerjarig Financieel Kader. Dit is een volstrekt buitensporig streven. De EU-begroting moet juist krimpen, nadat het jarenlang enkel heeft kunnen toenemen. De EU moet snijden in bestaande uitgaven, zoals de sociale cohesiefondsen om meer ruimte te maken voor private investeringen in innovatie en economische groei. JA21 is principieel tegen Europese belastingen. Ook de omvang van het EU-ambtenarenapparaat moet worden teruggedrongen, zeker gezien de sterke toename van het personeelsbestand in de afgelopen decennia.

Landen die de begrotingsregels van de EU structureel niet naleven en zo de stabiliteit van de eurozone onder druk zetten, moeten zelf verantwoordelijkheid nemen voor hun overheidsfinanciën. Nederlands' zorgvuldig begrotingsbeleid mag niet worden uitgebuit om tekorten in andere landen te dekken. In het uiterste geval moet het mogelijk zijn dat een land (tijdelijk) de eurozone verlaat, als het herhaaldelijk de begrotingsregels overtreedt. Mocht er ooit tijdelijk sprake zijn van gezamenlijke schulden, dan moet Nederland het recht hebben om zich hiervan te distantiëren. Indien gezamenlijke Europese schulden een realiteit zouden worden, moet Nederland een opt-out bedingen.

Het buitenlandbeleid van de EU leidt vaker dan niet tot een verwaterd compromis van verschillende nationale standpunten. JA21 wil dat Nederland enkel instemt met EU-standpunten die aantoonbaar bijdragen aan onze nationale belangen. De nadruk van het buitenlandbeleid moet liggen op het afronden van handelsakkoorden. Daarnaast moet de EU uiterst terughoudend zijn met het toelaten van nieuwe lidstaten. Strikte toepassing van de Kopenhagen-criteria blijft noodzakelijk en raadpleging van de EU-bevolking moet centraal staan in toetredingsprocessen.

Het vetorecht in de Raad blijft daarbij onaangetast en Nederland moet niet schuwen dit instrument in te zetten.

JA21 wil:

- ✓ Behoud van het vetorecht van lidstaten in de Europese Raad.
- ✓ Geen EU-lidmaatschap voor Turkije.
- ✓ Strikte en consequente handhaving van de begrotingsregels uit het Stabiliteits- en Groeipact.
- ✓ Geen gezamenlijke Europese schulden, in welke vorm dan ook.
- ✓ Geen Europees leger.
- ✓ Minder Europese uitgaven en een lagere EU-begroting, bezuinigen op cohesiefondsen en subsidies.
- ✓ Europese transparantie en parlementaire zeggenschap

Naast de reeds ingebouwde controlemechanismen in de rapportages door ministeries moeten de Eerste en Tweede Kamer betere handvatten krijgen om subsidia-riteit te waarborgen binnen Europese verordeningen en richtlijnen. JA21 staat voor een Europese Unie die trouw blijft aan het subsidiariteitsbeginsel. Er moet onderzocht worden opdat deze wetgeving ook een grotere rol kan spelen in het publieke debat. Wetgeving die in Nederland impact heeft, moet tijdig besproken worden in de Tweede Kamer, zodat de volksvertegenwoordiging sturing kan geven. Ministers en staatssecretarissen mogen geen Europese besluiten steunen zonder een mandaat van het parlement.

De Europese Unie is een samenwerkingsverband dat zichzelf moet leren beperken. JA21 pleit voor een Unie die zich weer richt op haar oorspronkelijke kracht: economische samenwerking en respect voor de soevereiniteit van lidstaten.

JA21 wil:

- ✓ Eén vaste vergaderlocatie voor het Europees Parlement.
- ✓ Geen invoering van een digitale euro en geen digitale Europese identiteit.
- ✓ Rigoureuze deregulering van beperkende EU-wetgeving die onze ondernemers en industrie al te lang vastzet. Alleen zo herstellen we de concurrentiekracht van Nederland en geven we ondernemerschap weer de ruimte.